

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Departament de Biblioteconomia i Documentació
Programa de doctorat “Literatura catalana, entre les propostes teòriques i la
pràctica”. (Dep. de Filologia Catalana. Universitat de Barcelona)
Bienni 1996-1998

LES EDICIONS INFANTILS I JUVENILS DE
L’EDITORIAL JOVENTUT (1923-1969)

Tesi doctoral que presenta Mònica Baró Llambias
per optar al títol de doctora en Documentació
per la Universitat de Barcelona

Directors

Dr. ERNEST ABADAL I FALGUERAS

Dr. LLUÍS QUINTANA TRIAS

Barcelona, juny de 2005

CAPÍTOL 3. EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE L'EDITORIAL JOVENTUT

3.1 GÈNESI I DESENVOLUPAMENT DE L'EDITORIAL JOVENTUT

L'aparició de Joventut en el panorama del món editorial de la Barcelona del primer quart del segle XX s'ha de situar en un context d'una notable bonança econòmica fruit, en part, dels enormes beneficis que va reportar a l'empresariat català la neutralitat d'Espanya a la primera Guerra Mundial.²¹⁰ Com ja hem apuntat, en els anys anteriors a la Dictadura de Primo de Rivera, a Catalunya, part d'aquests capitals —en mans de persones ideològicament vinculades als partits conservadors regionalistes— s'invertiren en negocis que conjugaven alhora una rendibilitat elevada i una possibilitat d'influència mediàtica, com ho era la premsa periòdica. No obstant, el control que la Dictadura exercí sobre aquests mitjans de comunicació, feu que els capitals es desviessin cap al món editorial, on es comptava amb una major llibertat. En el cas que ens ocupa, Joventut neix com un peó més dins el complex d'empreses editorials que, d'una manera o altra, s'insereixen en l'òrbita de la Lliga ja que, com veurem, les mateixes persones formen els consells d'administració de Joventut i les empreses que s'hi relacionen. Així, a l'hora d'analitzar la fundació de l'Editorial Joventut, cal tenir en compte les relacions que s'estableixen entre la que en fou d'alguna manera l'empresa mare —la Sociedad General de Publicaciones— i les que en podem anomenar “germanes”, Edicions Mentora i l'Editorial Edita. De totes quatre, només subsisteixen la primera —en l'actualitat, coneguda com a Hymssa i en mans del grup editorial suís Edipresse— i Joventut. Actualment, en una època en què les fusions i les adquisicions generalitzades determinen el panorama editorial a Catalunya, Joventut pot reivindicar amb orgull la seva independència, a desgrat de ser una editorial relativament petita en un món d'empreses gegantines. I això, perquè en aquest temps que transcorre entre la seva fundació el 1923 i el moment actual, s'ha mostrat com una empresa capaç d'adequar-se als canvis i de modificar les estratègies que n'han garantit la supervivència. Dedicarem aquest capítol a repassar els esdeveniments que han configurat aquesta editorial i els canvis que l'han convertit d'un projecte cultural a una empresa familiar.

²¹⁰ Els aspectes relatius a les inversions en el món editorial es poden consultar a Jesús A. Martínez Martín “La edición moderna”, p. 168-189.

3.1.1 Els orígens del projecte editorial: La Sociedad General de Publicaciones

Com ja hem apuntat, l'origen de l'Editorial Joventut va estretament lligat a la Sociedad General de Publicaciones. Aquesta societat, al seu torn, deriva d'una altra fundada el 1909 sota el nom Julio Gibert y Cia, Soc. en comandita, de la qual n'eren partícips Juli Gibert i el seu germà, Salvador Gibert, periodista, l'impressor Joan Pijoan Claramunt i J. M. Borràs de Quadras. En els inicis, l'empresa Julio Gibert y Cia. es dedicava, essencialment, a redactar i a imprimir en un taller propi la revista *El hogar y la moda*, publicació femenina de gran renom que, abans de la guerra, atenyé tirades de 100.000 exemplars i que era distribuïda a tot Espanya.²¹¹ Més endavant, el 1920,²¹² aquesta societat en comandita es converteix en societat anònima, ja sota el nom de Sociedad General de Publicaciones. Entre el seu accionariat hi trobem alguns dels antics socis de Julio Gibert i Cia., com el propi Juli Gibert, Joan Pijoan i Claramunt i Josep M. Borràs de Quadras, als que s'hi afegeixen l'advocat Raimon Duran i Ventosa i dos treballadors de la casa: el jove Josep Zendrera, responsable de la secció d'obres de comptabilitat i José Fernández de la Reguera, director de la revista *Lecturas* y de la “Colección hogar”.²¹³

L'empresa, que tenia la seu al carrer Diputació 211 de Barcelona, es dedicava bàsicament a l'edició d'obres de caràcter pràctic, com ara els manuals que es reunien a la “Biblioteca de conocimientos útiles” —que tractava temes com la higiene, la gimnàstica o el decòrum social—, o a la “Biblioteca Ciencia para todos”, que tocava més aviat aspectes de ciència i tècnica aplicada. Però també va impulsar edicions destinades al món dels negocis, amb la “Biblioteca Enciclopédica de Ciencias comerciales”, que presentava diverses series com ara “La pràctica de los negocios” o “Altos estudios comerciales”. Sobre el mateix tema, editava la revista *Éxito* que, sobretot, publicava articles traduïts de revistes europees i nord-americanes sobre noves pràctiques comercials.

No obstant, la línia editorial que va atorgar més reconeixement a l'empresa va ser la que s'adreçava directament al públic femení. En aquest camp, i sempre des del vessant més pràctic, cal destacar la col·lecció “Biblioteca de la madre de familia” —dedicada a la jardineria, la cuina i l'educació dels fills— i els diversos àlbums per a labors. A part

²¹¹ Així s'exposa a la pàgina web de l'Editorial Hyma. <www.hyma.com> [consultada el 27 d'abril de 2005].

²¹² Tal com s'indica en l'escriptura de constitució de l'Editorial Joventut, la societat anònima denominada Sociedad General de Publicaciones es va constituir el 28 de setembre de 1920, inscrita en el Registro mercantil de esta provincia en la hoja numero 14.112, folio 171 tomo 143 del Libro de sociedades.

²¹³ Josep Zendrera, “Notas para medio siglo de vida editorial...”

d'aquestes obres, que havien d'ajudar la dona en l'acompliment de les seves tasques quotidianes, l'editorial no oblidava els moments per al lleure i, per això, publicava nombrosos títols de novel·les sentimentals que aparegueren en la “Colección novelas hogar” així com obres que havien inspirat pel·lícules cinematogràfiques, a la col·lecció “Las grandes novelas de la pantalla”. Paral·lelament, es mantenien les publicacions periòdiques que tant de prestigi li atorgaren —i encara avui li atorguen—, com *El hogar y la moda* i *Labores del hogar*, de caràcter instructiu sobre modes i labors femenines, que es complementaren amb sengles suplementos: un de caràcter literari, titulat *Lecturas*,²¹⁴ i un adreçat als infants, amb el títol *Kikiriki*.

L'any 1926 la Sociedad General de Publicaciones es desdobla en dues empreses²¹⁵ i, d'una banda, se segreguen els tallers d'impressió, que continuaran funcionant amb el mateix nom de Sociedad General de Publicaciones i, de l'altra, es crea una editorial nova, que pren el nom de la revista *El hogar y la moda*, i que serà més coneguda per l'acrònim d'HYMSA.²¹⁶ Però anteriorment, el 1923, i a iniciativa —sembla— del propi Josep Zandrera, Juli Gibert i els altres participants en la Societat funden l'Editorial Joventut, amb la intenció de diversificar la seva producció i, sense deixar de banda el seu públic natural, arribar també al públic masculí i, més endavant, a l'infantil i juvenil.

3.1.2 Fundació i primera època de Editorial Joventut S.A.

Editorial Joventut és una societat anònima que es crea el 5 d'octubre de 1923, amb domicili al carrer Provença 204 de Barcelona. Pel que es desprèn dels documents de constitució, la societat està participada al cinquanta per cent per la Sociedad General de Publicaciones, representada per Raimon Duran i Ventosa, mentre que l'altre cinquanta per cent és aportat per Concepció Mateus Massana i el seu fill, Pablo del Molino.²¹⁷ En

²¹⁴ *Lecturas* apareix el 1921 a iniciativa del propi Josep Zandrera, tal com ell detalla a “43 años de vida de Editorial Joventud...”

²¹⁵ Així s'exposa a la pàgina web de l'Editorial Hymosa. <www.hymosa.com> [consultada el 27 d'abril de 2005].

²¹⁶ Zandrera, a “43 años de vida de Editorial Joventud...”, indica que va proposar aquest desdoblament davant la “marcha de las demandas obreras que solicitaban la intervención obrera en las empresas”, com a mesura per evitar que els conflictes laborals que poguessin produir-se als tallers d'impremta, generessin problemes a la branca editorial de l'empresa.

²¹⁷ Com s'esmenta al web corporatiu d'Editorial Molino, Pablo del Molino (1900-1968) heretà, el 1923, una part de la fortuna d'Agustí Massana, fundador de l'Escola Massana, com a nebot-nét que n'era, Concepció Mateus, mare del noi, era cosina germana de Juli Gibert Mateus, qui va proposar-li d'entrar a la nova societat que s'anava a crear. Amb aquest capital, que devia administrar la seva mare, es va constituir en part la societat i ella en va ser una de les principals accionistes fins al 1932, quan les seves accions passen a mans del seu fill Pablo. Pablo del Molino ocuparia la vicedirecció de l'empresa, a les ordres de Zandrera. Finalment, el 1933 Pablo del Molino es desvincula de Joventut i crea Editorial Molino, que tindrà seu a Barcelona, però que durant molt de temps tindrà també una seu molt activa a Buenos Aires. Cf. “Un poco de historia de Editorial Molino” <www.editorialmolino.com> [consultada 28 de juny de 2003]. Cf. pàgina 81.

el moment de la constitució del Consell d'administració, els membres n'han d'adquirir un mínim de deu d'accions, que queden repartides de la manera següent: la sòcia majoritària serà Concepció Mateus, que es reserva vuitanta accions de les cent que havia subscrit inicialment, Juli Gibert en posseeix 35, les mateixes que Josep Zandrera, que les té en qualitat de Director Gerent. La resta de consellers vinculats a la Sociedad General de Publicaciones, Joan Pijoan Claramunt, Josep M. Borràs de Quadras, José Fernández de la Reguera i Raimon Duran i Ventosa en tenen 10 cadascun, i també en té deu Pablo del Molino.²¹⁸

En aquest sentit, es constata com la junta de la nova empresa està formada per persones estretament vinculades de temps al món editorial. D'una banda, hi trobem Raimon Duran i Ventosa, president de la nova societat, germà de Lluís Duran, home de confiança de Cambó que, en el seu moment, havia impulsat la creació d'Editorial Catalana en el marc d'una política d'influència a través dels mitjans impresos que es fonamentà, sobretot, en el diari *La veu de Catalunya*, però també en altres publicacions com ara *Cu-cut!*.²¹⁹ D'altra banda, hi apareix Josep M. Borràs de Quadras, germà de Manel Borràs que, en aquell moment, estava tot just engegant un nou projecte editorial que cristal·litzaria, un any més tard, en la Llibreria Editorial Catalònia. En aquest projecte, Borràs treballava juntament amb Josep Cruzet de qui, amb el temps, acabaria essent cunyat, ja que aquest es casà amb Maria Borràs, germana de Josep M. i de Manel.²²⁰ El tercer sector estava format per Concepció Mateus Massana, el seu fill Pablo del Molino (a l'avenir, fundador d'Editorial Molino) i el seu cosí germà, Juli Gibert Mateus, que, com hem vist, estava vinculat a la Sociedad General de Publicaciones. En aquest panorama, Josep Zandrera, que tot just tenia vint-i-nou anys, apareix com un nouvingut que, poc a poc, estreny les seves relacions i estableix lligams econòmics en el món editorial. Així, com ja hem vist, tenia una petita participació a la Sociedad General de Publicaciones, però també era petit accionista de Labor,²²¹ i tenia participacions a l'empresa Encuadernaciones Messeguer, que estava relacionada amb les del grup no només per les activitats comercials sinó per que, a més, compartia espai amb l'Editorial Joventut, als locals del carrer Provença 214.²²²

²¹⁸ Fernando Escrivá y Blasco, notario. *Escritura de constitución de la sociedad Editorial Joventud*. S. A. Barcelona 5 d'octubre de 1923.

²¹⁹ Editorial Catalana va ser fundada el 1917 sota el patrocini de la Lliga Regionalista. El càrrec de gerent l'ocupava Josep Pugués i Josep Carner n'era director literari.

²²⁰ *Els cinquanta anys de la Llibreria Catalònia. Records i impressions*. Barcelona: Selecta, 1974. 96 p.

²²¹ Pablo del Molino també era soci de Zandrera a Edita S.A. Cf. nota 265.

²²² El 1931 Enric Messeguer Fàbregas entra a formar part del consell d'administració d'Editorial Joventut.

L'empresa es constitueix amb un capital inicial de 100.000 pessetes, repartides en dues-centes accions, però amb el temps es van succeint diverses ampliacions de capital. La primera té lloc el 1926 i duplica el capital i el nombre d'accions; la segona, es produeix el 1930 i de 200.000 pessetes es passa a 600.000, repartides en 1.200 accions. L'any 1932 es produeix un nou increment de 400.000 pessetes, i s'arriba al milió, amb dues mil accions. En cada una d'aquestes operacions es reflecteix el paper cada vegada més important que hi juga Zendrera que, com a Director Gerent, rebrà unes gratificacions cada vegada més elevades a compte de beneficis i que, poc a poc, anirà adquirint accions: així, del 17 % del total d'accions que té abans de 1926, arribarà al 20 % abans de 1939. La resta d'ampliacions tindran lloc ja en la segona etapa de l'empresa, quan la majoria de les accions estan en mans de la família Zendrera. En aquesta primera etapa, l'any 1926, es fundaran dues editorials molt relacionades amb Joventut. Són Editorial Mentora, pensada per a editar en català, especialment per als infants, i Edita, més enfocada a l'edició d'obres de més luxe, amb predomini de la il·lustració, adreçades tant a un públic infantil com adult. Seguint el procediment habitual entre els copartícep, el consell d'administració de Joventut formarà part de les noves societats, tot adquirint 50 accions d'Edita²²³ i formant part, en diferent grau, del consell d'administració de Mentora.²²⁴

Les notes de Zendrera, que ja hem esmentat, no són gaire explícites a l'hora de referir les relacions entre els copartícips de Joventut però sembla que, després d'una època inicial amb excel·lents beneficis (es reparteixen dividendes del 20 % el 1924 i 1926 i del 25 % el 1925), entre 1927 i 1933 la crisi per la que travessa el sector editorial fa reduir els beneficis esperats i tensa una mica el clima del Consell d'Administració. Tot i així, durant aquests anys, es cobren dividendes que oscil·len entre un 10 i un 15 % del valor nominal de les accions. La crisi ve donada, d'una banda, per l'increment de la competència però sobretot, a partir de 1931, per la inestabilitat dels mercats sud-americans i pels aranzels que diversos països han anat aplicant a la importació de llibres. També, no cal dir-ho, per la persistència de les edicions clandestines que circulen en aquests països, molt afavorides per les diferències de costos industrials respecte a Espanya i per un canvi de moneda clarament competitiu.

²²³ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 3 de febrer de 1926.

²²⁴ Inscripció de constitució de Mentora S.A. Registre Mercantil de Barcelona, full 16350, foli 193. Formen part del consell d'Administració de la nova empresa, Raimón Duran i Ventosa, Josep M. Borràs de Quadras, José Fernández de la Reguera, Juli Gibert, Joan Pijoan i Josep Zendrera. La família del Molino està representada al consell per Julio del Molino.

En aquest moment, a finals de 1931, es crea a Buenos Aires el que ha de ser l'embrió de la futura Editorial Juventud Argentina, en atorgar l'exclusiva de venda de les seves obres per a l'Argentina, el Brasil, l'Uruguai, Xile i el Paraguai²²⁵ a Joaquim Torres Arbiol, un aragonès de Mequinensa que, des de Barcelona, s'havia traslladat a Buenos Aires l'any 1926, on feia de corredor per diverses editorials espanyoles, entre les quals, Seix i Barral, Araluce o Cervantes.²²⁶ A banda de vendre el producte als llibreters, Torres es dedicava a detectar les edicions pirata —clandestines, en diuen ells— que provenien sobretot de Xile. Un cop detectat el frau, Torres s'encarregava d'advertir les empreses, sovint les editorials Tor i Ercilla, però també de fer-ho saber als llibreters per evitar que aquests adquirissin el material fraudulent.²²⁷

Zendreras exposa el problema de les edicions clandestines amb tota la seva cruïsa, en la Junta general d'accionistes que ha d'aprovar el migrat balanç de 1932:

Uno de los más serios problemas que se nos han presentado durante el pasado ejercicio ha sido la agudización de las ediciones clandestinas, las cuales han tomado gran incremento en Chile y en Argentina. Ya no se trata de libros aislados, sino de colecciones enteras, que se publican íntegramente y a varios precios aprovechándose incluso de nuestras traducciones. Ludwig, Wallace, Fletcher, Elinor Glynn, Declly, Pérez Lugín y otros autores famosos han sido los preferidos y de sus obras se han hecho copiosísimas ediciones que han venido a mermar considerablemente la demanda de nuestras ediciones legítimas en aquellos países. El caso de Chile tenía una explicación, debido a la imposibilidad en que está aquel país de poder recibir libros extranjeros. En Argentina capitanea el grupo de editores piratas un catalán llamado Torrendell, y ante la absoluta necesidad de hacer respetar nuestros derechos, hemos entablado reclamación judicial contra el mencionado señor, que nos ha producido ya importantes gastos y escaso resultado inmediato ya que las leyes argentinas únicamente autorizan la confiscación de las ediciones pirata. No obstante, creemos que a la larga habrá resultado favorable a nuestros intereses la resuelta actitud adoptada...²²⁸

²²⁵ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 4 de desembre de 1931.

²²⁶ Joaquim Torres tindrà accions de la societat (en un nombre que no hem pogut determinar, però més de cinquanta), almenys des de 1933 quan, segons consta en l'acta de la reunió del Consell d'administració del 12 de maig, fa la proposta de vendre-se-les. L'any 1938 sembla que es constitueix definitivament Editorial Juventud Argentina, i Joaquim Torres mantindrà els lligams amb l'editorial, almenys, fins a 1945. Cf. notes 243 i 244.

²²⁷ Curiosament, per les dades que es poden obtenir de la correspondència entre Torres i Zendera entre 1934 i 1945, no sembla que la pirateria afecti les obres infantils, sinó, especialment, les novel·les sentimentals i a les biografies. De tota manera, en plena guerra Ercilla li proposa a Zendera d'adquirir 60 col·leccions completes de llibre infantil i, en comentar-ho amb Torres, aquest li recomana que no ho faci, que això és tant com donar-li el permís per distribuir aquests llibres i, que després, en mancar les existències per les dificultats dels transports, Ercilla segurament en farà una edició clandestina. AEJ. Caixa Correspondència Argentina. 1937.

²²⁸ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 30 de març de 1933.

Il·lustració 1. Edifici de l'Editorial Joventut, a la cantonada del carrer Provença amb Borrell, tal com era el 1930.

A principi dels anys trenta, malgrat que l'empresa travessa una situació que pot semblar d'incertesa, Zendrera reacciona tot proposant al consell una sèrie d'iniciatives que, a la llarga, es demostraran molt encertades però que, a curt termini, fan trontollar encara més l'estructura del negoci. En primer lloc, cal esmentar l'adquisició dels terrenys de Provença i Borrell i la posterior edificació de la nova seu de l'editorial, al número 101 del carrer Provença, acció que es durà a terme durant el 1930, i que Zendrera justifica per la dificultat de treballar en espais reduïts i de mantenir diversos magatzems.²²⁹ Així es construeix la que serà seu de l'editorial durant més de cinquanta anys, un edifici d'una sola planta, amb entressolat, i un soterrani, d'una arquitectura especialment austera per l'època, que únicament es permet, com a detall decoratiu, el frontó triangular que se situa damunt la porta d'entrada.

També l'any 1930 es procedeix a l'absorció d'Edicions Mentora, com ja hem apuntat, va ser fundada per diversos membres de la societat, adquirint-ne els fons editorials i els drets d'edició. Igualment, s'adquirirà Edita, també participada per alguns dels membres del consell.²³⁰ El consell acceptarà el risc que pren Zendrera, però imposarà les seves condicions: d'una banda, el nomenament com a sots-director de Pablo del Molino,²³¹ i de l'altra, un control mensual sobre els plans editorials.²³² A més, obliga a retallar les despeses de funcionament —la qual cosa acabarà significat l'acomiadament de quatre treballadors el 1931—, imposa un control més rigorós —mensual— dels plans editorials i, fins i tot, arriben a desestimar algunes de les propostes de Zendrera que, no ho oblidem, s'ha anat convertint en un soci important. Forçosament, aquestes decisions no devien agradar a Zendrera —que, no obstant, les acata— i devien produir dissensions

²²⁹ Aquesta seu s'havia adquirit a principi de 1930, i costà unes 500.000 pessetes, tal com indica Zendrera en les seves notes. L'aprovació d'aquesta despesa tingué lloc a la segona Junta General Extraordinària d'accionistes, celebrada el dia 1 de març de 1930, mentre que la construcció de l'edifici fou possible gràcies a l'emissió de 800 obligacions (de 500 ptes. cadascuna), al 7 % anual, en un pla aprovat en la Tercera Junta General Extraordinària d'accionistes, celebrada el dia dos de gener de 1931, tal com consta al *Llibres d'actes*, conservat a l'AEJ.

²³⁰ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 1 de març de 1930.

²³¹ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 1 de març de 1930.

²³² AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 6 de novembre de 1931.

importants entre els membres del Consell, encara que no es manifestin explícitament en les actes.

Finalment, aquestes tensions al sí del Consell d'administració es tanquen l'any 1933, amb la renúncia de Pablo del Molino —que treballava en el càrrec de vice-director de l'editorial, a les ordres de Zendrera— que ara funda l'Editorial Molino.²³³ Que la relació entre un i l'altre no devia ser gaire bona es dedueix de la presentació que la pròpia Editorial Molino publica en la seva web corporativa quan, en l'apartat en què es tracta l'origen de l'editorial, s'esmenta la col·laboració entre Zendrera i Molino en aquests termes:

Esta asociación se mantuvo durante unos años con sus altos y bajos, pero finalmente se rompió por la insistencia de Pablo del Molino en hacer un tipo de novela más popular que la que estaba haciendo en aquellos momentos Juventud. Finalmente, en 1933, Julio Gibert propuso en un arbitraje que la familia Zendrera comprara las acciones de los Molino²³⁴ y que éstos se separaran y pusieran su propia editorial, en la que publicaron sus primeros libros en el último trimestre de 1933 en que dieron comienzo sus actividades.²³⁵

D'altra banda, en el moment que Pablo del Molino planteja la seva renúncia, el Consell d'Administració de Joventut hi accedeix, però supeditant-la a algunes condicions, entre les quals,

... comprometerse formalmente a no hacer ediciones que puedan representar competencia a Editorial Juventud o Hymosa, y en caso de faltar a esta condición, perderá la plaza de consejero de Editorial Juventud. En caso de duda, antes de hacer ediciones nuevas, consultará al Sr. Zendrera o al Sr. Gibert, y si los criterios fueran distintos decidirá el consejo de Editorial Juventud.²³⁶

Per la seva banda, el consell també estableix una sèrie de compensacions, com ara una indemnització en concepte de l'estalvi que l'editorial tindrà en el sou de sotsdirector, que pot ser pagada tant en efectiu com amb permisos d'edició. A més, s'especifica que

...tanto Editorial Juventud como Hymosa, ayudarán a la nueva empresa, como se hizo al fundarse Editorial Juventud, facilitando su organización, informes, créditos para compra

²³³ És possible que, tal com reflecteixen les actes del consell d'administració de 1933, la causa del conflicte fos la negativa de l'esmentat consell a que Molino realitzés un viatge a l'Argentina, per implementar un pla de vendes elaborat per ell mateix. Finalment, l'any 1938 i un cop creada l'Editorial Molino, Pablo s'establirà a l'Argentina per continuar amb l'editorial que, a Barcelona, duia un ritme molt lent degut a les dificultats de la guerra. A Barcelona hi restà el seu germà Luís, que s'ocuparà de tot fins que el 1952 Pablo del Molino torni a Espanya.

²³⁴ Aquesta afirmació es contradiu amb la informació que consta en les actes corresponents de les Juntes generals d'accionistes, en què Molino es presenta amb les seves accions i les de la seva mare els anys 1933 i 1934, a partir d'aquí, sembla que les accions de la família Molino seran representades per Juli Gibert primer i per Julio del Molino després, que el 1936 esdevindrà membre del Consell d'Administració de Joventut.

²³⁵ Segons apareix en la web de l'Editorial Molino "Un poco de historia de Editorial Molino" <www.editorialmolino.com> [consultada 28 de juny de 2003]. L'editorial Molino va ser adquirida pel grup RBA el juny de 2004. Cf. *Cinco días*, 17 de juny de 2004.

²³⁶ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 6 de setembre de 1933.

de materiales e introducción bancaria y finalmente, un año de propagandas presentando al principio la nueva editorial al público como de nuestra organización.²³⁷

No sabem si aquestes compensacions es varen complir en els termes establerts, encara que Zendera respon sempre en positiu a les demandes d'informació sobre la solvència de la nova societat, però certament, aquesta restricció era premonitòria, i s'avançava al que havia de succeir necessàriament pel fet que Pablo del Molino s'havia format professionalment al costat de Josep Zendera. D'una breu anàlisi de la producció històrica d'Editorial Molino es desprèn que la seva trajectòria segueix unes pautes similars a les de Joventut, amb qui compartirà autors, il·lustradors i proveïdors — probablement com a resultat de la política conjunta del grup editorial—, però també seguirà pautes similars quant al programa editorial, basat en la novel·la popular i en la producció adreçada als infants. I, per bé que, en ocasions, aconseguirà superar els èxits de Joventut amb algunes iniciatives molt encertades, almenys des del punt de vista de la rendibilitat econòmica. No obstant això, amb la documentació que ens ha arribat, no podem determinar si, en un primer moment, aquest fet constituïa un incompliment de les condicions esmentades o bé formava part de l'estratègia del grup, ja que Molino continua acudint a les reunions del Consell d'Administració fins al desembre de 1934, quan deixa de formar-ne part per raons de feina i on serà substituït el 1936 pel seu germà Julio del Molino Mateus. Tot i així, Pablo del Molino mantindrà les accions a la societat —i assistirà a les Juntes Generals d'accionistes— fins l'any 1939.²³⁸

Diversos són els símptomes que permeten parlar d'un redreçament de Joventut a partir del 1933, quan sembla que la crisi pot donar-se per tancada, amb el resultat del reforçament de la figura de Josep Zendera, que ha apostat fort per tirar endavant l'empresa. Des del punt de vista dels resultats empresarials, aquest redreçament donarà fruit a partir de 1934, quan les vendes milloren ostensiblement especialment pel que fa a les edicions més econòmiques i, fins i tot es pot procedir a una gratificació extraordinària als alts empleats de la casa.²³⁹ Però aquestes millores es fan més patents a partir de 1935, quan s'obtenen uns resultats econòmics molt favorables, a partir d'una boníssima venda el dia del llibre i d'una millora sostinguda dels cobraments de les vendes a Sudamèrica.²⁴⁰

²³⁷ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 6 de setembre de 1933.

²³⁸ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 20 de desembre de 1934.

²³⁹ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 21 de febrer de 1935.

²⁴⁰ Aquesta millora es pot detectar també des del punt de vista de la producció i, especialment, de la de llibres per a infants, es nota una important millora quan dels sis títols publicats l'any 1934 es passa als dinou de l'any 1935.

Aquest estat de coses semblava presentar continuïtat durant el primer semestre de 1936 quan, de cop, l'esclat de la guerra modifica tot el panorama editorial. Els tres anys de guerra impliquen pèrdues a la societat,²⁴¹ que es començarà a recuperar ja en l'exercici de 1939. Però també provoquen defeccions en el Consell d'administració, en les persones de Josep M. Borràs de Quadras, José Fernández de la Reguera, Julio del Molino i Juli Gibert que, més tard o més d'hora, abandonen Barcelona. A més, les actuacions del Consell d'administració estan, en última instància, supervisades pel Comitè de Control de l'editorial, format per Juan Martínez, Carlos del Corral i Miguel Campo.²⁴² En aquest context d'incertesa i dificultats, Juli Gibert es desplaça a l'Argentina i, en contacte amb Joaquim Torres, delegat de vendes a Buenos Aires, Joventut inicia el 1938 una empresa anomenada Editorial Juventud Argentina,²⁴³ “sin una conexión definitiva con nuestra empresa, aunque en ella intervienen algunos elementos de nuestra sociedad, pero aisladamente, no en nombre de la sociedad”, en paraules de Zendera.²⁴⁴ L'any 1938 de nou Gibert entra en acció, juntament amb Borràs de Quadras, ara a San Sebastián, on s'han desplaçat amb la seva família. Allí creen una petita editorial que publicarà i distribuirà en zona nacional algunes obres d'èxit, especialment de “La novela rosa”,²⁴⁵ però que també contractarà i publicarà noves edicions.²⁴⁶ En acabar la guerra, Gibert tanca aquesta empresa que, en paraules pròpies,

²⁴¹ L'exercici de 1936 es tanca amb un saldo aduers de 81.345 ptes., el de 1937 amb dèficit de 28.120 ptes. i el de 1938 de 34.105 ptes., que en tots els casos, seran compensats pels Fons de reserva.

²⁴² En l'acta de la Junta celebrada el 31 d'agost de 1937, el Comitè està format per aquestes tres persones. A més, Carlos del Corral representa Joventut en nom del Comitè de Control, tant a la Junta incautadora directiva Provisional de la Cambra del Llibre de Barcelona, constituïda al gener de 1937, com al Consell consultiu de la Cambra creat el 29 de gener de 1938. Cf. Jesús A. Martínez Martín (dir.), Ana Martínez Rus, Raquel Sánchez García, *Los patronos del libro*, p. 174.

²⁴³ No obstant, aquesta maniobra havia estat desautoritzada pel Comitè de Control de l'empresa, que denega l'atorgament de poders a Juli Gibert per tal que “actui” a l'Argentina on, figuradament, va en viatge personal. Després d'exposar que això aniria en contra del nou règim econòmic i fiscal —i de tota lògica, pel fet que Gibert és un patró— els membres del comitè demanen excuses per haver d'actuar d'aquesta manera. AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 31 d'agost de 1937.

²⁴⁴ AEJ. Correspondència Argentina. Carta adreçada a Joaquim Torres (8 d'agost de 1939).

²⁴⁵ En aquest sentit, la nombrosa correspondència que es conserva entre Joventut i algunes de les seves figures més importants, està datada a San Sebastián i signada per Gibert. Sembla que aquests tenien plena potestat per fer pagaments i liquidacions a aquests autors. A la Biblioteca Nacional de Madrid, no es conserva cap exemplar de la col·lecció “La novela rosa” amb peu d'impremta de San Sebastián, però sí una obra titulada *Las batallas decisivas en la historia del mundo*, on consta com a editor J. Gibert, publicada el 1940.

²⁴⁶ Entre d'altres, l'obra, *Pulgarín, el último enano del bosque*, de Claude Roën. Els drets es negocien el 27/9/1938, entre la Librairie Stock, Delamain et Bouteleau de París i Julio Gibert a Sant Sebastià. En una carta de 3 d'agost de 1939, en tancar la seva editorial a Sant Sebastià, Gibert fa constar que té els gravats de l'obra i que els enviarà a Barcelona. Cf. AEJ. Correspondència Espanya. 3 d'agost de 1939. D'altra banda, l'escriptora Luisa-Maria Linares, que també estava a Sant Sebastià durant la guerra, en retornar a Madrid l'any 39, demana a Zendera un exemplar d'aquest llibre, que bé devia circular en zona nacional, però no així a Madrid. Cf. AEJ. Correspondència Espanya. Linares Cf. nota 620, a A la pàgina nº 240.

tenia caràcter interí, i envia tot allò que cal conservar a Zendrera, per tal que continuï amb l'activitat de manera normalitzada.²⁴⁷

En aquesta primera etapa, i ja des de 1926, Joventut disposa d'una dependència a Madrid, que comparteix amb la Sociedad General de Publicaciones, al carrer Valverde, 21. L'any 1933 la representació d'ambdues editorials està al carrer Valverde número 30, i és gestionada per Julio Mateus, nebot de Juli Gibert Mateus i de Concepció Mateus Massana. Aquestes delegacions tenen un marcat caràcter comercial ja que faciliten comandes als llibreters, alhora que fan venda directa al públic en general.²⁴⁸

3.1.3 L'evolució cap a l'empresa familiar

Pel que fa a la constitució de la societat empresarial, la primera part de la dècada dels quaranta significa el traspàs de la propietat efectiva de la totalitat de les accions a mans de la família Zendrera. Sembla que s'aconseguí un acord amb Julio Gibert, pel qual Zendrera renunciava a totes les accions que tenia en altres empreses del grup, a canvi que Joventut quedés en mans seves.²⁴⁹ Així, a la Junta General Ordinària de 1939, Trinitat Tomàs Allueva, esposa de Josep Zendrera, apareix com a accionista de la societat i també com a membre del nou Consell d'administració, en companyia del seu marit i la seva cunyada Ana. Completen el consell Ramón Camino Romero i Benjamin Arthaud, editor de Grenoble, ambdós amics personals de Josep Zendrera.²⁵⁰ Al cap de poc temps, el 10 de març de 1940, Arthaud dimiteix del Consell, que queda reduït a quatre membres fins que, el 1941, entren a formar-ne part dos dels fills de Zendrera, Conxita i Josep M. Zendrera Tomàs i, el 1948, ho farà el seu germà Pablo.

Ara, al 1944, l'accionariat està constituït per Josep Zendrera i la seva esposa Trinitat Tomàs i els tres fills Pablo, Conxita i Josep M. que, entre tots, detenen el 81 % de la propietat. En són també accionistes Ramón Camino, amb un 1,5 % de les accions, i Mariano Galobardas Duran, amb el 5 %. L'any 1951 hi ha una nova ampliació de capital que subscriuran, íntegrament, els membres de la família Zendrera, inclosa la

²⁴⁷ AEJ. Caixa Correspondència Espanya. En una carta dirigida a Zendrera datada al 22 de febrer de 1939, Gibert escriu: “.. al liberarse dicha ciudad [Barcelona] por nuestro glorioso ejército, ceso en las ediciones que interinamente llevaba a cabo..”

²⁴⁸ No serà fins després de la guerra que Joventut obrirà una delegació pròpia a Madrid, situada al carrer de Fuencarral, 93, amb la intenció de millorar el contacte amb autors i traductors de la capital, però també, d'agilitar les actuacions enfront els organismes oficials. Aquesta delegació arribarà a fer d'agència editorial, ja que s'ocuparà de la reimpressió dels títols de la col·lecció “La novela rosa”, en una estratègia de duplicar l'atribució de la quota de paper.

²⁴⁹ Josep Zendrera. “43 años de vida de Editorial Juventud...”

²⁵⁰ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 14 de juliol de 1939.

germana de Josep Zandrera, Ana Zandrera, però també els cònjuges dels fills, Avelina Ferrés Llobet, Carolina Zariquiey Colom i José Ferrés Llobet; també n'esdevé accionista Marià Manent que, des del 1942, treballà a l'editorial en qualitat de director literari.²⁵¹

Certament, en aquesta segona etapa de l'editorial, Josep Zandrera té, com diu un amic seu,²⁵² les mans lliures per a fer i desfer en una empresa que es convertirà en familiar amb la progressiva incorporació dels seus fills a les tasques editorials. Als anys quaranta, comencen a col·laborar-hi Conxita, que s'encarregarà de la secció infantil,²⁵³ segons ella mateixa comenta.²⁵⁴ I també Josep Maria, que durà les col·leccions de viatges i que, en opinió de Manent, “tenia un *charme* especial i estava molt relacionat amb exiliats catalans de Mèxic i Xile”.²⁵⁵ També hi treballarà Pablo, que ben aviat es dedicarà a les tasques de gerència. Més endavant, s'incorporarà a l'editorial un altre fill de Josep Zandrera, Lluís Manuel, que es dedicà a les obres de viatge i a la col·lecció popular “Z”, i que, segons Manent, “per certs gustos i pel sistema de promoció d'autors, s'assemblava molt al seu pare”.²⁵⁶ I, més tard, també col·laborarà amb l'empresa Jordi, el fill petit. El cap de producció era Jordi Bru de Sala i de Valls; Manuel Fonseca, cosí dels Zandrera feia de corredor comercials, i José Maria Nebreda s'encarregava de les tasques de corrector.

Els problemes que afecten més directament el desenvolupament de la societat editorial durant aquest segon període són, de fet, els que afecten un país depauperat després d'una guerra. A partir de 1941 es detecta certa recuperació del mercat interior, però ara són les exportacions les que estan paralitzades. A un primer moment d'escassetat de mitjans materials, i en especial de paper segueix, a partir de 1943, una època de relativa abundància, en detriment, però, de la qualitat i a uns preus molt elevats que, per terme

²⁵¹ Albert Manent. *Marià Manent. Biografia íntima i literària*, p. 152-153.

²⁵² Enrique Mariné, secretari general de Prensa Española ABC durant els anys de la República, felicita a Zandrera “por su libertad de movimientos en Juventud” al 1941, cosa que reforça la cronologia indicada pel propi Zandrera. AEJ. Caixa Correspondència Espanya. *Carta d'Enrique Mariné a Josep Zandrera (1 de gener de 1941)*.

²⁵³ Així ho indica Albert Manent a *Marià Manent. Biografia íntima i literària*, p. 152-153. De la seva bona labor enfront aquesta secció en tenim una mostra en l'acta de la reunió del Consell d'administració de 20 de desembre de 1941, on es fa constar explícitament l'aprovació de la seva gestió i en especial, se la felicita per l'encert de la publicació de *Blancanieves* de Mercè Llimona.

²⁵⁴ Mònica Baró, “Joventut: una llarga trajectòria...”, p. 18-22.

²⁵⁵ Albert Manent a Marià Manent. *Biografia íntima i literària*, p. 152.

²⁵⁶ Albert Manent. *Marià Manent. Biografia íntima i literària*, p. 152-153.

mig, gairebé quadruplicuen els que regien abans de la guerra.²⁵⁷ A més, tal com indica Zendrera, la competència s'incrementa progressivament i, dels dos-cents i escaig editors donats d'alta abans de la guerra, es passa als cinc cents i escaig de l'any 1943.²⁵⁸ El món editorial està afectat per una sobreproducció que fa que, a partir de 1943, les vendes d'obres literàries i biogràfiques, les de més sortida de l'editorial, acusin un descens de vora el 40 %, descens que també es nota pel que fa a l'edició infantil.²⁵⁹ Aquest panorama es veu agreujat a partir de 1944 per l'entrada massiva de llibres importats de Sudamèrica, tot capgirant la dinàmica que havia regit fins al moment. Es tracta d'un llibre que està fet en paper de millor qualitat i és més barat i esdevé una competència notable. De fet, el mercat americà sembla totalment perdut, per la qual cosa, a finals de 1947 Josep Zendrera i el seu fill Josep M. fan un primer viatge a Amèrica, amb la intenció de revitalitzar aquesta font important d'ingressos.²⁶⁰

D'aquesta manera, a 1951, podem dir que comença una nova etapa en la història de Joventut ja que en aquesta data s'arriba a una nova ampliació de capital que, d'un milió i mig de pessetes passarà a dos milions i mig, i la totalitat de les accions passen a mans de la família Zendrera. S'inaugura així una dècada en què l'increment de beneficis es veurà directament afectat pels resultats al mercat americà que, entre 1954 i 1957 torna a mostrar-se molt irregular. No obstant aquests altibaixos, la dècada dels cinquanta consolida aquesta editorial en el panorama espanyol i li proporciona una solidesa imprescindible per a afrontar els canvis que s'acosten a principi dels seixanta.

3.2 L'ENTORN EMPRESARIAL D'EDITORIAL JUVENTUD S.A.: LES EDITORIALS "GERMANES" EDITA I MENTORA

Establir els límits que defineixen l'activitat dels diversos segells editorials que configuren l'entorn de l'Editorial Joventut no és una tasca senzilla. En primer lloc, cal destacar que la documentació de caire jurídic no és gaire explícita en aquest sentit i si, en alguns casos, sembla que es tracti d'empreses independents, en altres casos es detecten nexes d'unió prou determinants entre totes elles per pensar que formaven part, sinó d'una única empresa, sí almenys d'un mateix projecte editorial. Tampoc ajuda a

²⁵⁷ D'això es queixa especialment Josep Zendrera en junta general d'accionistes, en fer balanç de 1941. AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 27 de maig de 1942.

²⁵⁸ Falsament el nombre d'editors, ja que molts impressors i particulars s'han donat d'alta com a editors per tal de poder accedir a la quota de paper.

²⁵⁹ AJE. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 5 de novembre de 1943.

²⁶⁰ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 16 d'agost de 1947 i 17 de gener de 1948.

aclarir la situació la documentació administrativa que s'ha conservat a l'arxiu i, encara menys, la documentació comercial.²⁶¹

En qualsevol cas, sembla que les tres firmes —Joventut, Edita i Mentora— es creen de manera independent, però hi ha nombroses coincidències en la composició dels consells d'administració d'almenys dues de les societats: Editorial Joventut i Edicions Mentora. D'altra banda, es detecta una relació molt intensa entre Edita —de la qual no consten dades en el Registre mercantil de Barcelona— i la pròpia Joventut. En molts catàlegs específics d'Edita, per exemple, els fulls de comanda que s'hi intercalaven indicaven com a adreça de comanda la de l'Editorial Joventut. A més, com ja hem esmentat, a partir de 1934, els fitxers de control d'edicions que es conserven a l'editorial estan unificats sota Joventut, encara que mantenen i actualitzen les dades de les publicacions que van apareixent sota qualsevol de les altres dues marques i que, posteriorment, s'editen —o potser caldria dir que simplement es reimprimeixen, canviant-ne tot just la portada— amb la marca de Joventut. Moltes obres que apareixen en una de les editorials esmentades seran publicades per qualsevol de les altres, incloent-hi la Sociedad General de Publicaciones que, com hem vist, té un paper essencial en la creació de totes aquestes firmes editorials.²⁶² D'altra banda, aquesta relació implica que les empreses comparteixin col·laboradors —autors i il·lustradors, preferentment— però també proveïdors. Tot i aquest transvasament constant de títols i de persones, el cert és que cadascuna de les editorials “germanes” de Joventut presenta característiques específiques en les seva línia editorial, que es mantenen per períodes determinats, però que també es modifiquen amb el temps.

²⁶¹ Per exemple, a l'arxiu on es conserven els comprovants de caixa de l'editorial, es troba un rebut signat per l'il·lustrador Segrelles que, el 1924, rep 150 ptes., per “dos láminas a todo color para la novela rosa”, concretament per al número 1, *La princesa pastora*, d'Apel·les Mestres. Aquesta obra que, com es pot veure, es gestiona des de l'Editorial Joventut, va aparèixer publicada per Edita, probablement el 1926 i, posteriorment, el 1929, es fa una primera edició sota el segell de Joventut. AEJ. Comprovants de Caixa. 1924.

²⁶² Aquest és, almenys, el cas de l'obra de Florence L. Barclay *El rosario*, que s'edita a la col·lecció “Novelas Hogar” de la Sociedad General de Publicaciones, l'any 1924, i més tard és publicada per Joventut a “La novela rosa” (1925) i per Mentora, en català, l'any 26, a la “Biblioteca Neus” (Catálogo..., 7301). És el mateix cas de la majoria dels títols de la “Biblioteca de conocimientos útiles” o la “Biblioteca de la madre de familia” i amb alguns títols de les sèries “La práctica de los negocios” i “Altos estudios comerciales” que es recullen al catàleg de 1929-30 de l'Editorial Joventut.

3.2.1 Edita S.A.

Il·lustració 2. Logotip de l'editorial Edita S.A.

En les notes per a *Medio siglo de vida editorial*, Zandrera indica que l'editorial es fundà l'any 1926 per iniciativa seva i de José M. Álvarez Rodríguez²⁶³ i que “Gibert no quiso entrar ni hablar a los suyos” en una probable al·lusió a l'entorn de Duran i Ventosa. Aquesta afirmació, no obstant, es contradiu amb el fet que, com consta en el llibre d'actes de Joventut, Zandrera va

exposar el projecte al consell d'administració i aquest acordà de subscriure un total de 25.000 ptes. en accions, de manera que, poc o molt, s'establí un nexa entre ambdues marques editorials.²⁶⁴ A més, en diversos documents notariais, consta que

Josep Zandrera n'era el President, Joan Pijoan el Vice-president i els vocals eren Enric Messeguer, José M. Álvarez Rodríguez, Jaime Serra i Pablo del Molino. Francesc Marrugat era el Secretari i el càrrec de director gerent requeia en José M. Álvarez.²⁶⁵

Aquesta casa editorial establí la seu al carrer València 189 de Barcelona. Pel que fa a l'anàlisi de l'activitat editorial, no tenim constància de publicacions anteriors a 1926²⁶⁶ i no sabem exactament quan cessà de manera definitiva la seva producció, encara que Zandrera indica la data de 1929 com la de fusió total amb Joventut²⁶⁷ i el Consell d'administració d'aquesta darrera empresa ratificà aquesta absorció el 1930.²⁶⁸ No obstant, entre aquesta data i 1934, trobem encara edicions que apareixen amb aquest

²⁶³ A l'arxiu de l'editorial no s'ha localitzat cap informació sobre José M. Álvarez Rodríguez que, no obstant, sembla que fou una persona estretament vinculada al grup d'editorials ja que a partir de 1938, una persona amb aquest nom és representant per Editorial Molino al Consell Directiu de la Cambra del llibre de Barcelona, organisme que va substituir el consell de govern de la Cambra oficial del llibre, com a delegat de l'editorial incautada. Cf. Jesús A. Martínez Martín (dir.), Ana Martínez Rus, Raquel Sánchez García, *Los patronos del libro*, p. 176.

²⁶⁴ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 3 de febrer de 1926.

²⁶⁵ AEJ. Escritures notariais. Còpia simple de la escritura de constitució de Edita S.A. Sociedad mercantil anónima por acciones. 30 de desembre de 1935.

²⁶⁶ Tenim pocs catàlegs, els més antics de 1926 i, sovint, els llibres no indiquen la data de publicació.

²⁶⁷ Josep Zandrera, “Notas para medio siglo de vida editorial...”

²⁶⁸ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 1 de març de 1930.

segell. A partir d'aquesta data, les obres que publicava aquesta editorial apareixen de manera sistemàtica en el catàleg general de Joventut.²⁶⁹

Il·lustració 3. Logotip d'Edita S.A.

A partir de les publicacions de què disposem i dels catàlegs publicitaris, podem establir que el programa editorial s'articula preferentment en tres línies: les novel·les sentimentals, les monografies sobre països, finalment, la línia adreçada al públic infantil i juvenil.

La línia de publicacions literàries en castellà adreçades a un públic més aviat femení, s'inicia amb una sèrie anomenada "Las novelas de Edita", amb traduccions de les novel·listes angleses del moment, com Elionor Glynn, Florence K, Barclay i d'altres. Aquesta col·lecció, amb el temps i ja sota el segell de Joventut, s'anomenarà "La novela rosa" i incorporarà també obres d'aquesta mateixa línia però d'autors espanyols com Juan Aguilar Catena o Arturo Reyes.²⁷⁰ Aquestes col·leccions tenien tirades elevadíssimes, sovint de més de 10.000 exemplars en primera edició,²⁷¹ la qual cosa demostra l'extraordinària acollida que tingueren. Algunes obres d'aquestes col·leccions, com per exemple, les de Elionor Glynn es mantenen en el catàleg de Joventut fins als anys seixanta, la qual cosa demostra una demanda més o menys sostinguda i un públic fidel.

Edita publica també en altres línies amb obres destinades a altres públics. En primer lloc i, probablement, ja des de 1926, caldria destacar la col·lecció "Los Bellos Países", amb traduccions de les obres editades per l'editorial de Benjamin Arthaud de Grenoble. Els títols que componen la col·lecció es dediquen a l'estudi d'un país, d'una regió o d'una ciutat, preferentment europees, però també d'altres continents. Alguns dels seus títols reben un tractament d'edició de bibliòfil, amb tirades limitades i numerades i a un preu astronòmic per l'època (cada exemplar costava 75 pessetes l'any 1928), justificat convenientment pel fet de ser llibres "impresos a dos tintas sobre papel crema mate de lujo, profusamente ilustrados con más de 160 huecograbados en cada tomo, y con cubiertas en huecograbado tricromo que son exactas reproducciones de bellas acuarelas

²⁶⁹ No hem pogut localitzar més dades sobre aquesta empresa, ni al Registre Mercantil de Barcelona ni a la mateixa editorial. El fet que es demani una còpia de les escriptures de constitució de l'empresa el 1935 potser permetria pensar que s'estava preparant una dissolució definitiva de la societat.

²⁷⁰ Aquesta col·lecció es tornarà a denominar "Colección Edita" als catàlegs generals de l'editorial de 1966 i 1973.

²⁷¹ AEJ. Fitxer de control d'edicions.

de celebrados artistas”.²⁷² La col·lecció inicial es completa entre 1928 i 1931,²⁷³ tot i que, amb posterioritat, i ja sota el segell de Joventut, s’aniran incorporant a la mateixa nous títols, especialment, els que retraten la fesomia d’algunes regions espanyoles i, a partir dels anys setanta, de països no europeus.

L’altre públic a qui Edita adreça la seva producció és l’infantil i n’esmentem aquí els trets més essencials, i deixem l’anàlisi aprofundida per l’apartat corresponent a l’estudi de la producció de Joventut. Als nens es destina la col·lecció “El cuento rosa”.²⁷⁴ Aquesta col·lecció de llibres de petit format, s’inicia a 1926 i, com s’indica a la propaganda editorial,

ha venido a modernizar la literatura dedicada a nuestros niños, con escogidos originales de Apeles Mestres, J. Aguilar Catena, Magda Donato, María Luz Morales, Alfonso Nadal... bellamente ilustradas con portadas y láminas en colores por Segrelles, Rapsomanikis, Ochoa y otros muchos artistas.²⁷⁵

D’aquesta mateixa propaganda, es pot deduir que la intenció inicial era la d’iniciar una sèrie d’aparició periòdica “los días 5, 15 y 25 de cada mes, [...] y cada mes se recopilan los tres cuentos respectivos en lindos tomitos que se venden en las librerías”, la qual cosa era una pràctica freqüent en el món editorial de l’època, tant per als adults com per als infants.²⁷⁶ D’aquesta col·lecció en varen aparèixer únicament els 12 primers títols que, a partir de 1929 passen a formar part del fons de Joventut, on continuen reimprimint-se amb èxit.

²⁷² En un dels catàlegs d’Edita s’indica que al maig de 1928 apareixeran dos títols nous: *Los jardines de Roma* i *Jerusalén* qualificades de gran luxe i al preu de 75 ptes.

²⁷³ Al mateix catàleg consten, com a ja publicats, *Roma, Bélgica, Venecia y sus lagunas, La Costa Azul, Florencia*, i *La costa de Plata y el País Vasco*, en versió rústica al preu de 9 ptes. i en tela a 12 ptes.

²⁷⁴ Vegeu la descripció d’aquesta col·lecció a l’annex 2 “Les col·leccions infantils i juvenils de l’Editorial Joventut”.

²⁷⁵ En un anunci a *La Vanguardia*, del 30 de maig de 1926, s’indica “En librerías y kioscos acaba de ponerse a la venta el tercer número de esta bonita colección de encantadoras narraciones infantiles que tiene por título El Cuento Rosa”.

²⁷⁶ La mateixa editorial publicava una sèrie de novel·les d’aventures que apareixien periòdicament per fascicles i, en el cas dels nens, es pot esmentar com exemple el precedent de *La Rondalla del Dijous* publicada per L’Avenç, en una primera època el 1909 i, en una segona època, per Editorial Catalana l’any 1924, a raó d’un parell de contes setmanalment.

3.2.2 Edicions Mentora²⁷⁷

Il·lustració 4. Logotip d'Edicions Mentora.

En les seves notes autobiogràfiques, Zendrera indica que Mentora va ser fundada l'any 1926, amb l'objectiu de fer llibres i revistes en català, per ell i “Aparicio y que colaboraron en ello todos los de la Sociedad General de Publicaciones”.²⁷⁸ Aquesta breu indicació es pot ampliar amb les dades que consten al Registre Mercantil de Barcelona on, en la nota registral corresponent,²⁷⁹ es fa constar que la societat Editorial Mentora S.A., es funda el 30 d'agost de 1926 per “Don Raimundo Duran Ventosa, casado, abogado, don José María Aparicio Gassol, del comercio, soltero, Don Julio del Molino Mateu (sic), médico, soltero y Don Eladio Homs Oller, profesor, casado.” Aquesta societat, que s'havia de dedicar a l'explotació del negoci editorial, tindria la seva seu al carrer de Rosselló, número 154 de Barcelona.²⁸⁰ Efectivament, com ja indicava Zendrera, en la fundació de Mentora hi trobem, de nou, la mà de Don Raimon Duran i Ventosa i la família Molino, ara representada per Julio. Els altres actors són nous. Un d'ells, José M. Aparicio, era amic íntim de Zendrera i la seva activitat declarada —del comerç— fa pensar en el paper que jugarà en la nova societat. L'altre, Eladi Homs,²⁸¹ era un home molt vinculat a Prat de la Ribera i a la seva política en el camp de l'ensenyament i havia estat una peça clau en el Consell d'Investigació Pedagògica de la Mancomunitat.²⁸² Tots ells formaran part del consell d'Administració de la nova empresa, on encara hi trobarem més noms coneguts. A part de Raimon Duran i Ventosa, que té cent accions i

²⁷⁷ Al catàleg de 1928, on es seleccionen únicament els títols en castellà, apareix ressenyada com a Editorial Mentora.

²⁷⁸ No obstant, una obra de Curwood apareix datada el 1925. James O. Curwood, *Caliu sota la neu: novel·la*. Traducció de Joan Puig i Ferrer. Mentora, 1925. 124 p.

²⁷⁹ Inscripció de constitució de Mentora S.A. Registre Mercantil de Barcelona, full 16.350, foli 193.

²⁸⁰ Aquesta fou la seu de Mentora, almenys fins al 1928. A partir de 1931, sembla que Mentora passa al carrer de Provença 216, que fins aleshores ocupava Joventut, ara traslladada al número 101-103. A partir de 1931 té idèntica adreça que Joventut.

²⁸¹ Eladi Homs (Valls, 1886-Rubí, 1973) va ser un pedagog d'avançada que, entre 1907 i 1910 viatjà als Estats Units on, per mitjà d'una beca dotada per l'Ajuntament de Barcelona, estudià a l'Escola d'Educació de la Universitat de Chicago. Aquesta formació el dotà d'un profund coneixement dels sistemes educatius nord-americans i, en tornar a Catalunya, impulsà diverses iniciatives per renovar el món educatiu: creà les Escoles d'estiu per a la formació continuada del professorat, introduí nous mètodes didàctics per a l'ensenyament de les ciències experimentals, etc. A partir de 1913 és nomenat vocal tècnic i secretari del Consell d'investigació pedagògica, primer de la Diputació de Barcelona i, més tard, de la Mancomunitat de Catalunya.

²⁸² Homs resta lligat a aquest organisme fins al 1924, quan n'és destituït arran de l'afer Dwelshauvers, un incident que fou aprofitat per allunyar de la Mancomunitat de Catalunya els professionals que es mostraren més crítics amb la Dictadura. A partir d'aquest moment, Homs limita la seva activitat en el camp de l'educació i, molt probablement, es dedica a Edicions Mentora. Una biografia d'aquest pedagog —que no esmenta la seva relació amb el món editorial— es pot trobar a Eladi Homs. *Articles pedagògics...*, 232 p.

n'és el president, hi apareix Josep M. Borràs de Quadras, com a vicepresident, amb una setantena d'accions les mateixes que José M. Aparicio, que fa de vocal, juntament amb la resta dels accionistes: José Fernández de la Reguera, Juli Gibert, Joan Pijoan, Eladi Homs i Josep Zendrera. Julio del Molino, que posseeix setanta accions, farà de secretari. La nova empresa tindrà dos directors gerents, en les persones de José Aparicio i Eladi Homs i un Conseller delegat, que serà Josep Zendrera.

Si s'analitza la constitució d'aquesta editorial i la seva producció en el breu temps en què va existir, es pot establir una certa relació amb iniciatives anteriors, també adreçades a potenciar l'edició en català, amb especial dedicació al món infantil i juvenil. Efectivament, les persones que creen Editorial Mentora estan totes elles vinculades al món editorial que havia gravitat a principi de segle entorn la Lliga Regionalista.²⁸³ A part d'Eladi Homs, Raimon Duran i Ventosa era germà de Lluís Duran que, conjuntament amb Enric Prat de la Riba, Raimon d'Abadal, Francesc Cambó, Joan Ventosa i Clavell i Josep Puig i Cadafalch, formen part de la Comissió inspectora d'Editorial Catalana, fundada el 1917.²⁸⁴ D'altra banda, la producció de Mentora, especialment la infantil, segueix molt directament el projecte de la que havia estat l'Editorial Catalana que, a partir de 1924 redueix notablement el nombre d'edicions.²⁸⁵ I així, mentre les publicacions per adults seran continuades per la recentment fundada Llibreria Editorial Catalònia,²⁸⁶ sembla prou clar que Mentora donarà continuïtat a les

²⁸³ Aquest grup havia impulsat la creació d'Editorial Catalana en el marc d'una política d'influència a través dels mitjans impresos que es fonamentà, sobretot, en el diari *La veu de Catalunya*, però també en altres publicacions com ara *Cu-Cut!*.

²⁸⁴ Registre Mercantil de Barcelona. Hoja 10787, folio 129.

²⁸⁵ És comunament acceptat que Catalana deixa de publicar el 1924. No obstant, diverses dades indiquen el contrari i, com a molt, i donades les especials circumstàncies del directori militar, és possible que variés la seva línia editorial i es dediqués, amb preferència, a la publicació de premsa periòdica. De les dades conservades al Registre Mercantil de Barcelona, es dedueix que la societat estigué activa, almenys, fins al l'octubre de 1928 i que al maig del 1923 es registra una primera modificació dels estatuts. A més, Rovira i Ribé, a la seva *Bibliografia...* (nº 816) identifiquen un parell d'obres que semblen publicades amb posterioritat a aquesta data: una edició de Robinson Crusoe, de Defoe, traduïda per Carner, com a publicada s.a. però del 1925 i una versió dels Viatges de Gulliver de Swift, traduïda per Farran i Mayoral, publicada s.a., però del 1928 (Rovira, Ribé, 2008). Curiosament, Zendrera proposa al Consell d'administració el 12 de maig de 1933 la publicació d'aquestes dues obres, sense especificar la llengua, però probablement en castellà, "bien presentadas, en edición de lujo, y aprovechar la composición para hacerlos en barato, poniéndolos al alcance de gente más modesta". No obstant aquesta proposta, el 1930 ja s'havia signat un contracte amb Jesús Sánchez Tena per a il·lustrar una edició de *Gulliver*, que probablement mai es realitzà. Pel que fa al *Robinson Crusoe*, Joventut el va publicar en una traducció d'Aurora Bertrana i amb il·lustracions de Narro, que tot i que havia estat preparada abans de la guerra, no és publicada, finalment, fins a 1960.

²⁸⁶ La Llibreria Editorial Catalònia va ser fundada per Antoni López Llausàs —que s'havia encarregat de l'edició de la Biblioteca Literària d'Editorial Catalana— juntament amb Manuel Borràs de Quadras —com ja hem dit, germà de Josep M. Borràs de Quadras, membre del consell d'administració de Joventut i de Mentora— i Josep M. Cruzet que, posteriorment, fundaria Editorial Selecta. Cf. *Josep M. Cruzet i la seva obra...*

edicions infantils en què Catalana havia excel·lit,²⁸⁷ fent-se càrrec dels projectes que aquesta editorial havia engegat i que no havia acabat de dur a terme.²⁸⁸

En efecte, la nova editorial s'especialitzarà en la publicació d'obres de caràcter literari, tant per adults com per a infants, moltes d'elles traduïdes —de l'anglès i del francès, preferentment—, encara que també publicà originals catalans, i gairebé sempre en aquesta llengua.²⁸⁹ Certament, aquestes varen ser les característiques més destacades del catàleg editorial, però no es pot obviar que també va publicar algunes obres en llengua castellana i també d'altres de tipologia ben diversa a la literària.

D'entre les produccions de llengua catalana per a adults, Mentora destaca com a introductora d'un nou gènere que en podríem anomenar la novel·la de consum, de caràcter popular, sense obviar-ne però una certa qualitat. Aquest fet la distingiria de la resta d'editorials que explotaven la vena populista, sense parar esment en aspectes com la presentació acurada o la traducció, i en canvi, l'aproximaria a Editorial Catalana i, per tant, als pressupòsits estètics i ideològics d'un noucentisme ja en retirada. En aquesta línia, Mentora publica obres de gènere sentimental, tal com les anomena Núria Pi,²⁹⁰ destinades preferentment al públic femení que, en opinió de Joaquim Molas,²⁹¹ se sent còmode amb una literatura que requereix menys pràctica lectora i que va sobre segur pel que fa a la temàtica, a l'estructura i a l'estil. D'aquest gènere, les col·leccions més destacades són la “Biblioteca Damisel·la” que és, de fet, una col·lecció d'autor, amb nou títols de Lluís Almeric i Sellarès i la “Biblioteca Neus”, formada per vuit títols d'originals anglesos i francesos, traduïts per autors rellevants de la literatura catalana, la

²⁸⁷ Pel que fa a l'edició d'obres infantils, destaquen els *Contes d'Andersen* 1918 en versió de Josep Carner i dibuixos de Torné Esquius, o la versió de Riba dels *Contes d'Infants i de la llar*, de Grimm; per als lectors joves, publica traduccions de Mark Twain per Carner o de Kipling per Marià Manent. A partir de 1919 apareixen contes de Lola Anglada, J. Massó i Ventós, Serra Boldú o la segona edició de *Les aventures d'en Perot Marrasquí* de Riba, amb dibuixos de l'Apa (1924).

²⁸⁸ Teresa Rovira assenyala que l'Editorial Catalana, havia publicat anuncis a la premsa (*La Veu de Catalunya*, 15 d'abril de 1919) per a l'edició de *La Rosa i l'Anell i Alicia en terra de meravelles* i en el fitxer de contractes de l'Editorial Joventut es conserva el rebut d'Editorial Catalana per la cessió dels drets de les versions catalanes de les dues obres, signat el 26 de febrer de 1927. El poc temps transcorregut entre la signatura del contracte de cessió dels drets i la posada en circulació dels llibres, ens fa pensar que, efectivament, tal com sospita Teresa Rovira, aquestes estaven ja impreses sinó el 1919, quan apareix l'anunci publicitari, almenys sí el 1924, quan Editorial Catalana fa fallida. Cf. Teresa Rovira, *La literatura infantil i juvenil...*, p. 435.

²⁸⁹ Xus Ugarte Ballester, “Esbós de les traduccions d'editorial Mentora i *Llegiu-me: la literatura de consum*”, *Quaderns. Revista de traducció*, (núm. 8, 2002), p. 41-49. En aquest article, l'autora esmenta com a única la producció en català.

²⁹⁰ Núria Pi i Vendrell. *Bibliografia de la novel·la sentimental publicada en català entre 1924 i 1938*. Barcelona: Diputació de Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1986, 191 p.

²⁹¹ Joaquim Molas, “La cultura catalana i la seva estratificació”, En: *Reflexions crítiques sobre la cultura catalana*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983, p. 131-155.

majoria dels casos.²⁹² Una altra col·lecció, anomenada “Grans èxits”, estava constituïda essencialment per obres d'autors catalans, com ara Prudenci Bertrana, Josep Feliu i Codina, Ignasi Folch i Torres, Cèsar August Jordana i Josep Pous i Pagès, però també per algunes traduccions, com les obres de Florence Barclay o J. O. Curwood. En català es publiquen també les obres completes d'Ignasi Iglesias, en clara sintonia amb un increment de la demanda de la literatura social.

Pel que fa a les edicions en llengua castellana, Mentora presenta diverses línies editorials, preferentment en col·leccions adreçades als adults. En aquest sentit, la producció en castellà de Mentora es complementa amb la d'Edita, on apareixen obres infantils i novel·les sentimentals.²⁹³ Per a Mentora, es reserven els títols de caràcter polític i pràctic, de creixement personal com en diríem ara, amb títols com *Como aprovechar mejor la vida* o *La práctica de la autosugestión*. Les obres de caràcter polític, que apareixen a partir de 1927 i que, sobretot, tenen un fort increment en l'etapa republicana, repassen la situació internacional, des de la Xina al Regne Unit o la Rússia Soviètica, incloent-hi obres sobre el feixisme italià. Esmert a part, dins la mateixa tipologia, mereixen les obres de Gonzalo de Reparaz, que analitzen aspectes de geopolítica internacional però, més especialment, de l'àmbit espanyol. En la col·lecció “Grandes autores” hi trobem únicament títols de Dickens i Balzac. D'altra banda, la col·lecció “Novelas modernas” i a la col·lecció “La novela selecta” reuneixen obres de tipus ben divers, de l'oest i sentimentals, que es distingeixen només amb el preu, ja que les primeres, en enquadernació amb sobrecoberta il·lustrada a color, costaven unes cinc pessetes mentre les segones, en versió rústica, només en valien dues.

Aquesta editorial també publicarà la revista *Llegiu-me*, considerada primera revista de literatura en català, a imatge de *Lecturas*, on apareixeran per lliuraments, les traduccions que caracteritzaran la producció de l'editorial.

Capítol a part mereix l'anàlisi de les edicions infantils i juvenils de Mentora, que apareixen gairebé exclusivament en llengua catalana. De fet, les edicions infantils en català no sembla que responguin a una planificació detallada, sinó que més aviat semblen el resultat d'una política d'oportunitat. Així, en la que més endavant serà la col·lecció “Lau”, apareixen alguns títols que fins aleshores s'havien publicat per

²⁹² La nòmina de traductors inclou Carles Rahola, Joan Puig i Ferrer, Carles Soldevila, Cèsar August Jordana. D'aquestes obres *La passatgera* (traduïda per Ignasi Folch i Torres) i *El rosari* (traduïda per Josep M. Millàs i Raurell) estaven ja publicades en castellà a la Serie Femenina de la Sociedad General de Publicacions el 1926. Aquesta darrera també es va publicar a Edita a partir de 1931.

²⁹³ Exceptuant l'edició de *La Cenicienta* i de *El caballero de la Cruz*, que comentarem més endavant.

lliuraments a la revista *Violet*, com *El cavaller de la Creu*,²⁹⁴ *La Ventafocs*,²⁹⁵ *Lau o les aventures d'un aprenent de pilot*,²⁹⁶ totes del 1926.²⁹⁷ Més endavant, l'any 1927, Mentora edita, en la mateixa col·lecció, les traduccions que ja havia preparat l'Editorial Catalana i que havien quedat suspeses pel tancament de l'empresa: *La rosa i l'anell* i *Alicia en terra de meravelles*. Més tard, s'hi afegiran encara les traduccions de Verne. Totes aquestes obres tenen com a comú denominador l'anomenada dels traductors que les prepararen com Josep Carner, Joan Arús i Clovis Eimeric. L'altra col·lecció emblemàtica de Mentora és constituïda pels "Contes d'ahir i d'avui" que aparegué entre 1931 i 1936, quan aquesta editorial estava ja "de facto" absorbida per Joventut. Aquests volumets recullen diversos títols de contes tradicionals de la rondallística, en les versions de Grimm i de Madame d'Aulnoy i, també, contes de l'autor més aclamat en aquest gènere, Andersen. En la versió catalana, són adaptats pel reconegut estudiós de rondallística, Valeri Serra i Boldú i s'aprofitaran les il·lustracions de Jesús Sánchez Tena per a les versions castellanques, que apareixeran, primer, sota el segell d'Edita i, més tard, sota el segell de Joventut. Analitzarem més a fons aquests títols en l'apartat corresponent a la producció de Joventut ja que, de fet, és prou evident que en aquell moment la gestió de Mentora ja es duia des de Joventut i que, fins i tot, ambdues editorials comparteixen un únic fitxer de control d'edició.

També en el cas de Mentora, tal com hem vist a Edita, es fa difícil d'establir amb certesa la data de la seva suspensió. D'una banda, tenim l'absorció que aprova el consell d'administració de Joventut el 1930.²⁹⁸ Però d'altra banda, almenys oficialment, la dissolució i liquidació de la societat s'ha de situar l'any 1933, tal com consta al Registre Mercantil de Barcelona.²⁹⁹ El mateix Josep Zandrera indica en les seves notes per a *Medio siglo de vida editorial* la fusió entre Joventut i Mentora, i que la consegüent desaparició d'aquest segell es dugué a terme l'any 1933, i ell mateix ens aclareix les

²⁹⁴ Aquesta obra de Clovis Eimeric havia aparegut a la revista infantil *Violet* entre el 6 de gener de 1923 (núm. 53) i el 14 d'abril de 1923 (núm. 67), en lliuraments setmanals.

²⁹⁵ Aquesta obra de Josep M. Folch i Torres havia aparegut a la revista infantil *Violet* entre el 25 d'agost de 1923 (núm. 86) i el 29 de desembre de 1923 (núm. 104), en lliuraments setmanals.

²⁹⁶ Aquesta obra de Carles Soldevila es publica a la revista infantil *Violet* entre el 19 d'abril de 1924 (núm. 120) i el 15 de desembre de 1925 (núm. 150), en lliuraments setmanals.

²⁹⁷ L'any 1930, encara sota el segell de Mentora, es publicarà *La nit de Sant Joan* de Clovis Eimeric, una altra obra que havia aparegut a les pàgines de la revista infantil *Violet* entre el 19 de desembre de 1925 (núm. 207) i el 27 de març de 1926 (núm. 221). Ja amb peu d'impremta de Joventut, i del mateix autor, el 1934 es publicà *El minyó del cop de puny*, que aparegué a *Violet* entre el 21 d'abril de 1923 (núm. 68) i el 18 d'agost de 1923 (núm. 85).

²⁹⁸ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 7 de novembre de 1930. En aquesta acta, s'aprova l'absorció dels fons editorials d'Edicions Mentora i Edita SA, que és ratificada a la junta general d'accionistes de 1 de març de 1930.

²⁹⁹ Registre Mercantil de Barcelona. Full 16.350, foli 196.

causes d'aquesta fusió, en dir que les empreses esmentades “iban por el buen camino, pero los gastos generales anulaban los cortos beneficios.”³⁰⁰ Editorial Juventud, pues, absorbió ambas empresas”.³⁰¹ Com és habitual, això es desmenteix per la publicació amb peu d'impremta de Mentora de nombrosos llibres amb data posterior.³⁰² De fet, la col·lecció “Contes d'ahir i d'avui” apareix tota ella amb posterioritat a 1931, sempre amb peu d'impremta Mentora, i també ho fan així les seves reedicions, el 1936.

3.3 JOSEP ZENDRERA I L'EDITORIAL JOVENTUT

3.3.1 Notes biogràfiques de Josep Zandrera Fecha

Il·lustració 5.
Fotografia de
Josep Zandrera al
seu despatx.

L'Editorial Joventut és, com gairebé totes les empreses creades a principi de segle, l'obra d'un home. En aquest cas, l'home és Josep Zandrera, que sempre ha aparegut com a fundador d'aquesta editorial i en va ser l'ànima fins a la seva mort, l'any 1969. Nascut a Barcelona el 1894, fill de pare aragonès i mare andalusa, va estudiar Peritatge Mercantil a l'Escola de Comerç, on adquirí el seu coneixement del món comercial i d'empresa i on aprengué, sembla que molt bé, l'anglès i el francès. Va ser arran d'aquests estudis que, en veure la manca de manuals en llengua castellana, se li va ocórrer d'iniciar-se en el negoci editorial: escrigué a una editorial francesa per tal d'obtenir els drets de traducció al castellà de dos llibres que, casualment, havien caigut a les seves mans. Com ell mateix explica “eran los tiempos fáciles para los editores en que por 500 francos franceses te cedían la plena propiedad a perpetuidad”.³⁰³ El propi Zandrera va traduir les obres³⁰⁴ i les va fer

³⁰⁰ Com a mostra, podem citar que les tirades dels diversos títols que constitueixen algunes de les col·leccions, sobretot, les de més preu, no s'exhaureixen fàcilment. Sovint, tenen una sola edició que no sol superar els 3.000 exemplars.

³⁰¹ Josep Zandrera. “43 años de vida de Editorial Juventud...”

³⁰² Però, certament, a partir d'aquesta data desapareixen els catàlegs específics per a aquesta editorial i els seus títols s'introdueixen als catàlegs generals de Joventut, encara que alguns títols, com els de la col·lecció “Contes d'ahir i d'avui”, publicats a partir de 1933 continuen portant el nom de Mentora al peu d'impremta, així com *El cançoner de Nadal*, del 1935.

³⁰³ Josep Zandrera, “Notas para medio siglo de vida editorial...”

³⁰⁴ D'aquestes dues publicacions, només n'hem pogut localitzar una. Es tracta de l'obra de Léon Batardon, *La contabilidad al alcance de todos*. Traducida y adaptada al español por José Zandrera. Barcelona: José Zandrera. (Talleres gráficos de la Sociedad General de Publicaciones). A la fitxa catalogràfica de la *Bibliografía General Española e Hispanoamericana. 1919*, amb la referència 253, hi consta 1918 com a data d'edició; en canvi, a la *Revista de Bibliografía de la Cámara Oficial del Libro de Barcelona*, amb referència 287, l'any d'edició que consta és 1919.

imprimir, l'any 1918 o 1919, a la impremta de la Sociedad General de Publicaciones, empresa en què treballava des de 1914, tot compaginant la feina amb els estudis, ja que el seu pare n'era el comptable.³⁰⁵ Així començà la seva activitat editorial, tot compatibilitzant la distribució d'aquests llibres amb la seva feina d'oficinista.³⁰⁶ El pas per la Sociedad General de Publicaciones fou decisiu en la seva vida ja que, d'una banda hi adquirí una sòlida experiència editorial i, de l'altra, conegué la que seria la seva muller, Trinitat Tomàs Allueva, que hi treballava com a administrativa. Sembla que, en poc temps, Zendrera es convertí en soci accionista i Secretari del Consell d'Administració, quan aquesta empresa es convertí en Societat Anònima, l'any 1920.³⁰⁷ En aquesta editorial, especialitzada en l'edició de revistes —d'entre les quals, com hem ja esmentat, la més destacada de les quals era *El hogar y la moda*—, Zendrera impulsà la publicació de llibres i, especialment, d'aquelles obres que ell trobava a faltar en el panorama editorial. Així, creà la “Biblioteca enciclopédica de ciencias comerciales” on es publicaven obres d'autors espanyols, però també traduccions, sobretot d'obres franceses i nord-americanes, que presentaven les avançades tècniques de venda i màrqueting que tant de profit li farien en la seva activitat professional. També inicià una sèrie de novel·la femenina sota el títol “Novelas hogar” i una altra que recollia els èxits cinematogràfics, anomenada “Las grandes novelas de la pantalla”. Alguns dels títols publicats en aquestes col·leccions seran reeditats més tard, bé sota la marca d'Editorial Edita bé amb la de Joventut. A la Sociedad General de Publicaciones, Zendrera hi impulsà les revistes *Éxito*, dedicada al món mercantil i del comerç i *Lecturas*, nascuda l'any 1921 com a suplement literari de *El Hogar y la Moda* i que mantindria aquest caràcter fins a finals dels anys cinquanta.³⁰⁸ L'any 1923 es comença a gestar el que serà Editorial Joventut, a partir d'un projecte del mateix Zendrera, i que veurà la realitat a la tardor del mateix any.

³⁰⁵ Tal com indica en les seves “Notas para medio siglo de vida editorial”, l'any 1923 Zendrera s'endugué el seu pare Enrique Zendrera a Editorial Joventut on, segons un rebut de caixa cobra, el 1925, 150 ptes. per “trabajos de asesoria administrativa de tres trimestres”.

³⁰⁶ És per aquesta raó que, a partir d'aquest any 1919 i fins el 1921, Josep Zendrera apareix a la “Lista nominal de socios numerarios y correspondientes de la Asociación de la Librería de España” que anualment es recollia a *Bibliografía Española. Revista oficial de la federación de productores, comerciantes y amigos del libro*.

³⁰⁷ Tal com explica Zendrera en les seves “Notas para medio siglo de vida editorial”, el 1919 “Gibert me propuso que si aportaba mis libros, me hacia socio de la S.A. que se iba a fundar. Me dejé convencer y fui socio fundador de la Sociedad General de Publicaciones (antes ellos funcionaban en S. en C). Me nombró consejero y Secretario del Consejo de Administración”.

³⁰⁸ Tal com indica Zendrera en les seves notes “43 años de vida de Editorial Juventud...”, la idea d'aquesta revista derivà de l'homònima francesa *Lectures pour tous*.

Zendrera es converteix també en un petit accionista de l'Editorial Labor³⁰⁹ on, fins i tot, col·labora en l'edició del que en serà el primer llibre, *El comerciante moderno*.³¹⁰ A la vegada, la seva particular visió del negoci editorial, que contempla en tota la seva dimensió, l'impulsa a fundar, l'any 1925, "Encuadernaciones Messeguer", juntament amb Enric Messeguer. D'aquesta manera es creava una mena de consorci editorial que disposava d'una impremta molt moderna (la de la Sociedad General de Publicaciones), diverses editorials que permetien publicar productes diferents (revistes, llibres tècnics, llibres de gran consum, llibres infantils, obres en català) i una empresa d'enquadernació. El nexa comú entre totes elles són Juli Gibert i Josep Zendrera, que es va perfilant ja com l'empresari que serà en el futur.

3.3.2 Josep Zendrera, editor

Il·lustració 6. Despatx de Josep Zendrera al local de Joventut de Provença 101.

L'any 1922, abans de la fundació de Joventut, Zendrera és ja un jove editor per compte propi de només 28 anys i, a títol individual, entrarà a formar part de la Cambra del Llibre de Barcelona, creada el 1918, juntament amb Sopena, Salvat, Clavel, Simon, Gallach, i Miquel i Planas. Aquest fet que li permetrà de travar coneixement amb els noms importants del món editorial barceloní: Salvat, Sopena i Gili seran, en aquest moment

d'aprenentatge, però també en la seva vida professional, els seus referents constants.³¹¹ Però si deixem de banda els temptejos que hem esmentat, Zendrera es bateja com a editor en encarregar-se de la gerència de Joventut on, sota la supervisió constant de Juli Gibert, anirà confegint el pla editorial de la nova empresa, sempre tenint en compte que aquesta forma part d'un projecte més ampli, tutelat en un primer moment per la Societat General de Publicaciones, en què cada segell té la seva pròpia línia que cal potenciar. El 1925, en la nova etapa de la Cambra Oficial del Llibre, Zendrera en forma part ja en

³⁰⁹ Labor S.A. va ser fundada el 1915. Zendrera, a les notes "43 años de vida de Editorial Juventud...", indica que coneixia Josep Fornés des de 1914, diu que "a Pflieger lo impuso Quillet", que era el soci parisenc de l'editorial. De tota manera Josep M. Mas i Solench aporta dades lleugerament diferents. Segons Mas, Pflieger, que havia treballat amb Quillet a París, es qui té la idea d'establir-se a Espanya, i busca socis, entre els quals, el propi Quillet i també Julio Gibert. En el document de constitució de la societat, no obstant, no hi apareix el nom de Josep Zendrera. Cf. Josep M. Mas i Solench, "Història d'Editorial Labor", p.113-133.

³¹⁰ Josep Zendrera, "43 años de vida de Editorial Juventud..."

³¹¹ En un llibre propietat de Josep Zendrera i que, precisament, tracta sobre la història d'aquestes institucions, anota als marges diverses efemèrides i dades que li semblen importants. Entre d'altres, anota l'any del seu ingrés a la Cambra i els noms de les persones que ho varen fer amb ell. Agraeixo al seu fill Pablo Zendrera l'amabilitat de deixar-me consultar aquest exemplar de l'obra de Ricardo López Barroso, *Sobre las cámaras del libro...*

representació de Joventut.³¹² I el desembre del mateix any, el seu nom apareix ja a la candidatura guanyadora de les eleccions, entre els de Santiago Simón i Ramon Miquel i Planas. Zendrera ocuparà a partir d'aquell moment, i durant cinc anys, el càrrec de tresorer primer, i de comptador, després. Al 1930 resulta escollit de nou per a la Junta directiva de l'entitat, conjuntament amb Santiago Salvat, Antoni López Llausàs, Manuel Marín i Rosendo Gallach.³¹³ En les eleccions de l'any 1935, Zendrera surt de nou escollit en la candidatura oficial —constituïda per Ramon Sopena, Gustau Gili, Santiago Salvat i Manuel Maucci— i, de nou, ocuparà el càrrec de tresorer.³¹⁴ També formarà part del Consorcio Nacional de Editores Exportadores, creat el 1929.³¹⁵

Certament, com ja hem apuntat en ocasió de la constitució de l'Editorial Joventut, el món editorial català de l'època és un món tancat, on les relacions familiars i d'amistat —a més de les filiacions polítiques— expliquen en gran mesura els atzarosos camins d'algunes publicacions i de moltes editorials. A diferència dels noms que hem esmentat, Zendrera no prové de nissaga d'editors i, per tant, es pot considerar un veritable “self-made-man” en aquest camp. Tot i això, Zendrera comptarà sempre amb el guiatge de qui encamina tant encertadament els seus primers passos com a editor, Juli Gibert i Mateus, amb qui sempre mantindrà una estreta amistat i un tracte deferent.

Josep Zendrera serà, al llarg de la seva vida professional, un editor inquiet que, com hem pogut establir, creurà sempre en la col·laboració entre col·legues i en la feina coordinada. I no només al principi de la seva trajectòria, quan ho té tot a guanyar sinó també, més endavant, quan Joventut és ja una empresa consolidada, Zendrera creu en la unió per a salvaguardar els interessos del sector, especialment per superar les dificultats que tots tenen en aspectes d'aprovisionament de matèries primeres, legislació sobre el llibre, fixació de taxes i impostos i, sobretot, en la lluita pel preu únic i contra la competència deslleial o els actes de pirateria editorial. I totes aquestes iniciatives s'han de vehicular de per mitjà de les institucions col·legiades en què ell col·labora de manera

³¹² Zendrera és donat d'alta a aquesta institució el 28 de maig de l'any 1925. Cf. BC (BBC). Cambra Oficial del Llibre de Barcelona. *Llibre d'actes*, 28 de maig de 1925.

³¹³ BC (BBC). Cambra Oficial del Llibre de Barcelona. *Llibre d'actes*, 30 de març de 1930

³¹⁴ A banda de les tasques pròpies dels càrrecs que ocupa, l'activitat desenvolupada per Zendrera al si de la Cambra Oficial del Llibre de Barcelona és notable i tan aviat és designat per preparar informes com per formar part del jurat per al concurs anual d'aparadors que s'instituí arrel de la creació de la Festa del Llibre.

³¹⁵ Jesús A. (dir) Martínez Martín, Ana Martínez Rus, Raquel Sánchez García, *Los patronos del libro*, p. 113

molt activa.³¹⁶ Així, forma part de la Comissió que organitza la Conferencia Nacional del Libro de 1927, que reuní editors, llibreters i paperers al palau del Senat de Madrid.³¹⁷

Les seves intervencions en les reunions de la Cambra, tal com consten en el llibre d'actes, són limitades però sempre operatives. Sovint proposa idees encaminades a agilitar les tasques de la institució i optimitzar-ne les actuacions. Així, Zendrera opinava que el nou *Catálogo General de la Librería Española* simplement hauria de reunir els catàlegs publicats pels diversos editors i “que la misión de la cámara no debería ser otra que ordenarlos y publicar los índices alfabéticos y por materias” o que, amb motiu de la celebració de la Festa del llibre, es podria editar un catàleg “similar a los que se publican en el extranjero, con páginas de anuncio y de crítica literaria... que podría publicarse como número extraordinario de la *Revista Bibliografía* con objeto de lograr las ventajas postales correspondientes a una revista”.³¹⁸

Altres propostes anaven encaminades a difondre el llibre entre els lectors infantils i juvenils, en la mateixa línia de la seva activitat editorial. L'any 1931 Zendrera proposà de fer propaganda de llibres de regal i de llibres per als nens i joves, en ocasió de les festes de Nadal i Reis, amb l'edició d'un full-catàleg,³¹⁹ la proposta trigà un any a ser acceptada i el primer full va sortir l'any 1932, amb el títol *Libros para niños* i inclogué els títols en català i castellà editats a Catalunya. L'èxit de la iniciativa portà els editors a donar una major entitat a la publicació i, a partir de 1933, convertir-la en un fullet del que es feren tirades molt elevades que van arribar, l'any 1935, als 38.000 exemplars.³²⁰

El fet d'ésser un dels directius de la Cambra facilitarà a Zendrera la promoció exterior de la seva editorial i, en les ocasions que es requereix la participació dels editors en

³¹⁶ A l'epíleg de la primera edició de l'obra de Stanley Unwin, *La verdad sobre el negocio editorial*, Zendrera dedica un apartat a l'acció corporativa en què valora les tasques dutes a terme per les Cambres del llibre i altres institucions participatives. Cf. Stanley Unwin, *La verdad sobre el negocio editorial*, p. 381.

³¹⁷ En una de les notes manuscrites de Zendrera, aquest indica que va formar part de la Comissió organitzadora de la Conferencia de 1927 i també escriu: “Me gustó mucho poderme sentar durante una semana en los escaños del Palacio del senado. Nosotros los editores a la izquierda, papeleros, prensa y otros a la derecha. Hubo batallas campales de oratoria”. Cf. nota 311.

³¹⁸ BC (BBC). Cambra Oficial del Llibre de Barcelona. *Llibre d'actes*, 22 de desembre de 1930.

³¹⁹ BC (BBC). Cambra Oficial del Llibre de Barcelona. *Llibre d'actes*, 4 de novembre de 1931.

³²⁰ L'any 32 i 33 el fullet fou publicat per la Cambra Oficial del Llibre de Barcelona amb el títol *Libros para niños*. Els fullets d'anys successius —34, 35 i 36— es titulaven *Libros para niños y adolescentes* i, en ser editats conjuntament per les Cambres de Madrid i Barcelona, les edicions en català es tiraven en una separata. En el primer fullet de 1932, les editorials que hi consten són escasses —Sopena, Catalònia i Seix i Barral— i la majoria dels llibres mencionats són de l'Editorial Joventut. En anys successius s'incrementa la nòmina de les editorials que s'hi ressenyen. Com consta en l'acta de 21 d'octubre de 1935, la tirada d'aquest fullet es discutí en sessió del Consell de la Cambra Oficial del Llibre de Barcelona.

exposicions, Joventut sempre hi envia les seves publicacions. Així, l'any 1932 és dels primers a acceptar de trametre llibres a l'Exposició de París.

Zendrerera i Joventut també participen activament a les fires del llibre que es celebraren a Madrid, tant a la de 1934 com a la de 1935, juntament amb altres editors de Barcelona.³²¹ Arrel d'aquests contactes entre editors madrilenys i barcelonins, el 1934 es creà la Agrupación de Editores Españoles, que reunia els editors de les cambres de Madrid i Barcelona, de la primera junta de la qual, Zendrerera formarà part.³²² Així mateix, intervé en una de les més curioses iniciatives de l'època, promoguda per la Agrupación, que consistia en l'adaptació i dotació d'un camió-llibreria que, l'any 1935, recorregué les províncies espanyoles, fins arribar a les poblacions més desateses en matèria de llibres.³²³ Cada camió, que podia contenir uns dos mil títols, disposava d'instal·lació de gramòfon i de projectors de pel·lícules.³²⁴ Aquesta iniciativa va tenir gran acollida, i va contribuir a fer arribar els llibres de l'editorial als petits pobles que no disposaven de llibreries.³²⁵

Il·lustració 7. Ex-libris de Josep Zendrerera, obra de Cristòfol Ricart, il·lustrat amb una imatge de Cadaqués, on els Zendrerera adquiriren una casa tot just després de la guerra i on es despertà l'afició a la navegació de tota la família.

³²¹ A la fira de 1935 Joventut hi tingué l'estand número 19 i fou una de les set editorials que obtingué millors resultats, ja que vengué llibres per valor d'11.012,75 ptes., més o menys igual que Espasa Calpe, Sopena i Labor. Cf. Rafael Giménez Siles. *Retazos de la vida de un obstinado aprendiz de editor...*, p. 90.

³²² Sembla que en aquesta època s'intensifiquen els contactes amb els editors de Madrid. En unes notes manuscrites de Zendrerera, es pot llegir "Eran los tiempos de la República. Los editores de la Agrupación, amigos de Gimenez Siles, Gili, Aguilar, Ruiz Castillo, [...] comíamos a menudo con los ministros Diago Hidalgo, Lerroux, Azaña y otros. Diego Hidalgo era socio de Giménez Siles. En el Ritz, Lhardy, etc." Cf. nota 311. D'aquesta relació amb editors de la capital se'n derivaria l'adquisició de l'Editorial Estrella. En relació amb aquest afer, Zendrerera en les seves notes, manifesta que adquirí Estrella a Martínez Sierra, el 1936. Aquesta adquisició, si es que mai es va materialitzar, ja que no en queden rastres al catàleg i cap de les persones entrevistades en té record, no es podia fer efectiva fins el 1939, ja que durant la Guerra Civil, sota aquesta marca apareixen moltes obres infantils de marcat caràcter ideològic de tipus marxista. És possible que Zendrerera en negociés la impressió ja que sembla que s'imprimien a Barcelona, encara que les peus d'impremta indiquin Madrid o València, segons l'època.

³²³ Sobre la Agrupación de Editoriales Españoles i el desenvolupament d'aquesta campanya, vegeu Rafael Giménez Siles. *Retazos de la vida de un obstinado aprendiz de editor...*, p. 5-109.

³²⁴ José Ruiz-Castillo Basala. *El apasionante mundo del libro...*, p. 281-285.

³²⁵ En gairebé totes les parades que feu el camió, Joventut és de les editorials que més llibres ven. Les dades s'han obtingut de Gonzalo Santonja. *La República de los libros...* p. 30-31, i de Rafael Giménez Siles. *Retazos de la vida de un obstinado aprendiz de editor...*, p. 5-109.

Amb el mateix esperit de donar a conèixer l'editorial a partir d'iniciatives col·lectives, l'any 1935 —juntament amb Molino, Araluce, Vives i Sopena— Joventut aporta llibres per a la I Exposición de Libro Infantil que tingué lloc a Madrid.³²⁶ Immediatament, es pensà a repetir l'experiència a Barcelona i Zendrera formarà part del grup d'editors que prepararen l'exposició infantil que s'havia de dur a terme, probablement, per Nadal de l'any 36 però que l'esclat de la Guerra Civil va impedir.³²⁷

Zendrera és un home atent al que, en qüestió d'edició, succeeix a d'altres països i, molt especialment, als de llengua anglesa. Subscriptor constant al llarg de la seva carrera professional de nombroses publicacions periòdiques específiques del sector, amb predomini de les de llengua anglesa com *Publishers Weekly*, *Science & Invention Book and Magazine Review*, *The Bookman*, *The New York Times Book Review*, o *The World's Work Advertiser*,³²⁸ però també d'alguna de francesa com *Arts et métiers graphiques*.³²⁹ Així, Josep Zendrera apareix com un editor que està al dia del que es publica i, tant o més important per a ell, de com es publica i de com se'n fa la difusió: els tipus d'anunci, la pràctica de la venda per correu i les campanyes de promoció que descobreix en aquestes publicacions són àmpliament utilitzats com a models per a les seves empreses.³³⁰ D'altra banda, reuní una important col·lecció de catàlegs d'editorials

³²⁶ De la lectura de l'acta de la sessió del Consell de la Cambra Oficial del Llibre de Barcelona, es desprèn que la idea de fer una exposició de llibres infantils i juvenils pels volts de Nadal sorgí, l'any 34, en una reunió de l'esmentada Cambra. No he pogut localitzar en les actes cap referència a aquest fet. Madrid va dur a terme la iniciativa i la seva Cambra organitzà per Nadal de 1935 la I Exposición del Libro Infantil tal com indica Fernando Cendán Pazos a *Medio siglo...*, p. 43.

³²⁷ Segons consta en l'acta de la sessió de 21 d'octubre de 1935 que tingué lloc a la Cambra Oficial del Llibre de Barcelona, aquest grup estava format per representants de les editorials Catalònia, Vives, Sociedad General Española de Librería, Bastinos, Molino, Joventut, Sopena, Araluce, Bruguera i Proa, amb la col·laboració de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.

³²⁸ Hem pogut localitzar alguns dels rebuts de pagament d'aquestes subscripcions. A l'arxiu de l'editorial es conserven els rebuts de les subscripcions a aquestes publicacions entre 1934 fins a 1937. En alguns casos, les subscripcions cessen el 1936 i en d'altres el 1937, de manera que podem atribuir aquest fet a l'esclat de la guerra, per la dificultat de trametre divises pel pagament de les quotes. En diverses caixes de l'arxiu hem trobat nombrosos exemplars d'aquestes publicacions, en les quals Zendrera havia senyalat anuncis i butlletes de comanda. Conxita Zendrera ens ha confirmat que, efectivament, el seu pare estava subscript a aquests revistes i encara a altres, més enllà del període del qual es conserva documentació.

³²⁹ Fins i tot en èpoques difícils dels inicis dels anys quaranta, quan Espanya està immersa en l'autarquia més profunda i Europa en una guerra, Zendrera aconsegueix d'obtenir divises per renovar-ne la subscripció i per adquirir els números endarrerits que no ha pogut consultar durant la guerra espanyola. AEJ. Caixa Correspondència Espanya. 4 de maig de 1940.

³³⁰ Està subscript també a altres publicacions especialitzades en pedagogia com *Pictorial education*, el 1935 amb caràcter retrospectiu pels anys 32-34, de Londres i a *la Nouvelle revue française* i a la *New popular education*, i també a revistes infantils i juvenils nord-americanes com *The modern boy* i *School girl*.

angleses i nord-americanes que sovint utilitzà de model per a la confecció dels seus propis catàlegs.

La inquietud de Zandrera el portà a ser un dels més assidus participants als Congressos de la Unió Internacional d'Editors.³³¹ Tenim constància documental de la seva presència al que se celebrà a Paris, pel juny de 1931, i al que tingué lloc a Londres el 1936, on hi assistí juntament amb els editors Sopena, Gili i Salvat i en representació de la Cambra.³³² Igualment, va ser president del Comitè d'organització del XVI congrés de l'Associació Internacionals d'Editors, que tingué lloc per primera vegada a Barcelona, l'any 1962. També fou membre del National Book Council de Londres.³³³ A més, anualment, visitava l'Amèrica del Sud i passava un temps a l'Argentina on tenia interessos editorials en la seva Editorial Juventud Argentina i, sovint, viatjà als Estats Units per conèixer de prop la realitat editorial del país.³³⁴ En aquests viatges Zandrera degué conèixer de primera ma experiències de venda a través de clubs del llibre iniciades als EUA, ja des dels anys vint, i mira de promocionar-los al nostre país. D'aquesta modalitat de distribució, en valora no només l'efecte de venda "captiva" sobre els seus associats, sinó també la influència que amb les seves tries exerceixen sobre els consumidors no afiliats, la qual cosa fa pujar les vendes en general. En aquest sentit, Zandrera considera tan beneficiosos els clubs que editen cooperativament, com els que seleccionen llibres editats i en pacten coedicions especials, que distribueixen als seus associats.³³⁵

El coneixement del món editorial estranger i les seves pràctiques el portà a publicar en coedició amb editors estrangers. Sembla que fou un dels primers editors espanyols en fer-ho, amb la col·lecció "Los bellos países" que aparegué sota el segell d'Edita S.A., en col·laboració amb l'editor francès Benjamin Arthaud de Grenoble.

³³¹ Tomàs Alcoverro, "José Zandrera, adelantado del movimiento editorial", p. 240.

³³² A l'arxiu de l'editorial es conserven les acreditacions de Zandrera per a l'assistència a les sessions d'aquests congressos, encara que en les seves notes "43 años de vida de Editorial Juventud...", Josep Zandrera esmenta que, a més d'aquests dos, va assistir també al de Brussel·les, Zuric, Roma, Florència i Viena.

³³³ Ho tenim documentat, almenys des del 1933 fins el 1935, i en ocasió d'un dels seus freqüents viatges a la Gran Bretanya.

³³⁴ D'un d'aquests viatges, el *Publishers weekly* del 12 de març de 1949 en fa una ressenya on s'indica que l'Editorial Joventut té molts llibres americans al seu catàleg, inclosos llibres juvenils i que el propi Zandrera fou traductor i editor de l'obra d'Unwin *La verdad del negocio editorial*. També es menciona que fou un dels representants espanyols al Congrés Internacional d'Editors de 1936 de Londres.

³³⁵ Cf. José Zandrera. *Clubs de libros*. Notas leídas ante los micrófonos de EAJ1 y EAJ15 los días 16 y 21 de junio de 1946 con motivo de la feria del libro de Barcelona. En aquest opuscle, Zandrera cita com a exemple de gran venda promoguda per un club, la de *Las llaves del reino de Cronin*, que va arribar al mig milió d'exemplars.

D'altra banda, Zendrera és un apassionat del llibre com a eina de cultura i també com a objecte d'art i formarà part de l'Associació de bibliòfils de Barcelona i per a aquesta entitat n'editarà algunes obres no venals, destinades, exclusivament, als socis.³³⁶ Aquesta afició es manifestarà en la seva pròpia producció sempre curiosa amb l'aspecte físic del llibre, fins el punt que, en diverses ocasions, prepara edicions molt acurades, quasi de bibliòfil, tant per als lectors adults com per als lectors infantils.³³⁷

D'altra banda, Zendrera va ser divulgador incansable del llibre com a eina de cultura, com ho testimonien les seves nombroses intervencions en col·loquis professionals i conferències en diversos àmbits culturals, però també als mitjans de comunicació, especialment a la ràdio³³⁸ i, també, en diaris i revistes especialitzades, on redacta articles amb propostes de millora del sector editorial. En aquestes intervencions públiques i publicades, Zendrera exposa sovint la necessitat que es donin a conèixer i es publicitin les llistes dels llibres més venuts en les publicacions dels editors i/o llibreters, a imitació de les que proliferen als Estats Units ja des de principi del segle XX, però també reclama de la premsa aquesta difusió dels best-sellers.³³⁹

El arxius de l'editorial recullen nombrosos testimonis de l'activitat diària de Zendrera, tant del seu tracte amb els autors —als quals mimava extraordinàriament— i amb els qui solia establir lligams de relació personal, com ho testimonien la correspondència i, també, algunes fotografies.

³³⁶ Ell mateix s'encarregarà de l'edició de l'obra *Contes de bibliòfil*, tal com s'indica en la propaganda de les edicions de bibliòfil de l'Institut Català de les Arts del llibre. Tal com apareix en el catàleg mateix d'Edicions Mentora de 1931, es tracta d'una edició monumental, il·lustrada, de tiratge limitat amb paper de fil, i es ven al preu de 100 ptes.

³³⁷ Precisament serà en aquestes edicions en paper de fil, il·lustrades pels millors dibuixants, que es publicaran algunes de les primeres obres en català d'aquest període. Així a *la Lista de obras disponibles en catalán y en francés*, de juny de 1953, destaca unes edicions de *Els ocells amics* de Sagarra o de *Cadaqués* de Josep Pla, de les quals se'n feren edicions en paper de fil, de 100 exemplars numerats. La primera, il·lustrada per Josep Narro, costava 160 ptes., mentre que la segona, amb xilografies de Ricart, es venia al preu de 300 ptes. Les edicions de luxe d'aquestes obres, de 1000 exemplars numerats, es venien a 40 ptes.

³³⁸ En aquest sentit, l'arxiu de l'editorial conté mostres diverses d'aquestes actuacions, com ara felicitacions dels seus col·legues per la "charla radiada" sobre el món dels llibres, que realitzà al maig de 1945, espai que aprofità per a fer esment de les dificultats per les que travessava el món de l'edició i, també, per a fer un sentit homenatge a la figura de Gustau Gili, recentment traspasat i també esborranys per a altres intervencions. Cf. nota 335.

³³⁹ Cf. José Zendrera, "Estadística de libros de mayor venta". Zendrera insisteix sobre aquest tema de la publicació dels best-sellers a la conferència llegida en ocasió de la presentació del *Catálogo de la producción editoriales barceloneses...* Cf. José Zendrera, "El libro el público y el éxito...".

Il·lustració 8. Sopar a la casa del carrer d'Iradier, amb Thor Heyerdal i la seva esposa (d'esquena). Josep Zendrera apareix a l'esquerra de la fotografia i, a la dreta, Josep M. de Sagarra.

Il·lustració 9. Tarja de visita d'Stanley Unwin, amb una nota manuscrita del cèlebre editor de presentació de Josep Zendrera.

També en els arxius podem recuperar la dimensió humana de Josep Zendrera, on donen fe d'ajuts econòmics i suport personal a nombrosos col·laboradors de la casa. Aquest tarannà és especialment remarcable en aquells moments difícils de la postguerra, quan no dubta a estendre avals o certificats que alguns dels dibuixants de la casa requereixen per sortir dels camps de concentració ni, tampoc, a donar feina a persones represaliades, quan més la necessiten.³⁴⁰

Com a editor, Josep Zendrera reconeix en més d'una ocasió tenir una obra de capçalera. Es tracta de l'obra de l'anglès Stanley Unwin, *La verdad sobre el negocio editorial*, traduït per ell mateix i que publicà l'any 1928.³⁴¹ En l'epíleg de la primera edició Zendrera explica que va conèixer l'obra a través d'un anunci del *Publisher's Circular*³⁴² i va aconseguir, fins i tot, que l'autor viatgés a Barcelona “para tener un cambio personal de impresiones”.³⁴³ A partir d'aquí, es va establir entre

³⁴⁰ Com és el cas de Josep Narro, que és al camp d'Argelès, i que el 20 de maig de 1941 escriu a Zendrera per demanar un aval. Zendrera el posa en contacte amb el Cònsol de Perpinyà, que li facilita el retorn. En arribar a Barcelona, Narro continua treballant en les il·lustracions del *Robinson Crusoe*, que havien quedat a mig fer per causa de la guerra i que per causes que es desconeixem, no es publicà fins a 1960, per les quals Narro rebé el Premio Lazarillo en la modalitat d'il·lustradors, el 1961. En la més immediata postguerra, també feu gestions per a Pere Riu, que era internat en un camp de concentració, per al qual signa un aval (segons consta en una carta del 16 de març de 1939). També mantingué contactes amb els seus antics col·laboradors, ara afectats per la nova situació política, i féu un encàrrec a Eladi Homs, represaliat com a mestre i desterrat a Gandesa, per tal que preparés un manual per a l'aprenentatge de l'anglès. Cf. AEJ. Caixa Correspondència Espanya.

³⁴¹ Stanley Unwin. *La verdad sobre el negocio editorial*. Barcelona: Joventud, 1928, 397 p. L'obra original aparegué publicada en anglès el 1926.

³⁴² En un catàleg de 1935 es ressenyen algunes de les crítiques que l'aparició d'aquest llibre va suscitar en la premsa estrangera arran de l'aparició de la versió original i de les diverses traduccions. Entre aquestes, hi trobem la que aparegué al *Publisher's Circular*, probablement la mateixa que despertà l'interès de Zendrera per l'obra: “El señor Unwin ha alzado el velo de los secretos del negocio editorial, y en su obra, verdadera de vanguardia, ha examinado el conjunto de materias de la más interesante y más fascinadora de todas las profesiones, en una forma admirable, clara y completa”, p. 31.

³⁴³ Part d'aquest epíleg es reproduïx a tall de pròleg a les edicions posteriors. Cf. Stanley Unwin, *La verdad sobre el negocio editorial*, p. 9.

ambdós editors una amistat personal que perduraria i que, entre d'altres, afavoria el coneixement de Zendrera de la realitat editorial del món anglosaxó.³⁴⁴ Fins a tal punt hi ha una coincidència de criteris, que el mateix Josep Zendrera realitza la traducció de l'obra i no s'està d'incorporar-hi algunes notes que relacionen les qüestions exposades en el text amb la realitat del món del llibre a Espanya. Ja en l'epíleg, el traductor passa revista a les possibilitats del llibre espanyol al món i a la situació del món editorial. Destaca, entre d'altres iniciatives, la institució del Dia del Llibre però puntualitza que:

... debe tenderse a la formación metódica de lectores durante todo en año, no olvidando a los niños que han de formar la legión de lectores del mañana y a quienes es más fácil amoldar a las nuevas costumbres. Un buen modelo de orientación nos lo ofrece Norteamérica con sus magníficas Semanas del Libro para los niños, en las que se desarrolla un plan a todas luces eficaz.³⁴⁵

De nou, doncs, apareixen dues de les constants en Zendrera: la promoció del llibre infantil i juvenil i el coneixement d'allò que es fa fora del país.

També exposa, en aquest epíleg, algunes de les seves concepcions bàsiques en relació al negoci editorial: la defensa del preu fix i la necessitat que tots els països —i, especialment, els sud-americans, que tanta competència li feien—³⁴⁶ signin i apliquin el Conveni de Berna de 1886; l'acció entorpidora de la complexa normativa espanyola sobre la propietat intel·lectual o la ineficàcia de la figura de l'agent literari. En tot l'escrit es detecta una altra de les obsessions del Zendrera editor, centrada en la necessitat de cooperació entre els agents del llibre:

No sólo el autor, el editor y el librero deben compenetrarse individualmente, sino que, para servir con fervor la causa del libro, es necesaria una absoluta cooperación en todo el gremio. En general todos los españoles, y quizás en mayor grado los catalanes, padecemos de un excesivo individualismo que ha malogrado muy buenas causas.³⁴⁷

Com indica, ell és de l'opinió que “el porvenir del libro está en la acción colectiva”. Cal entendre, no obstant, què vol dir Zendrera quan parla de cooperació ja que, amb la seva activitat, demostra una fe cega en la iniciativa privada: es tracta de compartir esforços i despeses en aquelles qüestions que han de beneficiar tothom, com ara promoció del llibre i la lectura o lluita contra la competència deslleial.

³⁴⁴ Sembla, precisament, que va ser Stanley Unwin qui va proporcionar a Zendrera el contacte per a un llibre que seria un dels referents del seu catàleg, *La expedición de la "Kon-Tiki"*, de Thor Heyerdahl.

³⁴⁵ Epíleg de Josep Zendrera a l'obra d'Stanley Unwin, *La verdad sobre el negocio editorial*, p. 383.

³⁴⁶ Tal com consta en l'acta corresponent, Zendrera exposarà a la Cambra Oficial del Llibre de Barcelona la seva queixa per la competència il·lícita d'una editorial argentina que edita fraudulentament les seves obres. Cf. BC (BBC), Cambra Oficial del Llibre de Barcelona. *Llibre d'actes*, 15 d'octubre de 1931.

³⁴⁷ Epíleg de Josep Zendrera a l'obra de Stanley Unwin, *La verdad sobre el negocio editorial*, p. 389.

L'obra d'Unwin és, principalment, un manual tècnic que exposa els diversos aspectes de la gestió d'un negoci editorial —procés d'edició, càlcul de costos i difusió i venda, entre d'altres —i que incorpora, també, uns annexos que, en la seva versió original devien ser molt útils als editors anglesos però que, en no adaptar-se a la realitat espanyola, resulten poc aprofitables, si n'exceptuem les estadístiques de la producció d'altres països i els textos legals d'àmbit internacional. Un dels capítols més innovadors és el que fa referència a la publicitat en el negoci editorial, on l'autor es mostra crític amb les insercions d'anuncis a la premsa i proposa mètodes alternatius a aquestes pràctiques. Com veurem més endavant, les opinions d'Unwin van influir molt en el sistema publicitari de l'Editorial Joventut.

L'editor Zendrera va estar en actiu fins a 1960, quan delega les seves funcions en els seus fills. Tot i així, va continuar anant al seu despatx fins el 1969, data de la seva mort, i va seguir pensant nous projectes fins a l'últim dia, com ho demostren alguns catàlegs d'aquests darrers anys, sobre els que Zendrera de pròpia ma dissenya noves col·leccions i indica reimpressions.³⁴⁸ L'any 1965, al final de la seva carrera professional, Zendrera rebé el reconeixement de la professió en l'atorgament de la primera medalla Rivadeneyra, instituïda per l'Institut Nacional del Libro Español, en memòria del que fou il·lustre editor de la Biblioteca de Autores Españoles.³⁴⁹

3.4 DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT EDITORIAL

3.4.1 Els primers anys de l'editorial (1925-1939)

De l'anàlisi de les escriptures notarials en què es registra la constitució de l'editorial es desprèn que, en un primer moment, la tasca de gerència de la nova editorial recaigué en Juli Gibert, que ja tenia una dilatada experiència en la Societat General de Publicaciones. A partir de 1926, aquesta responsabilitat recaurà en Josep Zendrera que, als seus 32 anys, té suficient experiència en el camp editorial per pilotar una empresa que, ara ja definitivament, comença la seva trajectòria. Sempre sota la atenta mirada de Gibert, que facilita l'impuls inicial per a l'establiment de la nova casa i apareix de rerafons en moments de dificultat de l'editorial.

³⁴⁸ Una mostra d'aquesta manera de fer es pot veure a la Il·lustració 53, on es reproduïxen uns esbossos de ma de Josep Zendrera per a un catàleg de l'editorial.

³⁴⁹ *Diario de Barcelona*, 29 de gener de 1965.

Durant aquests anys, sembla existir entre totes les empreses participades per Zendera i l'equip liderat per Gibert, una mena d'acord que permet publicar en una o altra, segons convingui, les obres propietat de qualsevol de les quatre.³⁵⁰ I efectivament, en aquesta primera època, es pot dir que una part molt important dels fons d'aquestes empreses editorials, apareix en el catàleg de Joventut, sense que puguem establir una cronologia precisa de les actuacions de Zendera en relació a l'adquisició dels drets de publicació de les obres.

Malgrat la constitució formal de la societat l'any 1923, no apareixen llibres amb peu d'impremta de Joventut fins un any després. Com testimonien els comprovants de caixa, durant aquest primer any, s'estava treballant el condicionament dels locals, l'adquisició de mobiliari i material i, també, en la preparació dels que haurien de ser els primers llibres editats. D'aquest primer moment, els arxius de l'editorial conserven rebuts signats pel diversos col·laboradors, com ara autors i traductors,³⁵¹ dibuixants,³⁵² i altres professionals, com correctors o redactors d'informes,³⁵³ que semblen tenir molta feina en els primers anys. Paral·lelament, comencen les feines d'impressió, com ho testimonia la presència de nombrosos albarans on s'indiquen les tasques realitzades per diversos

³⁵⁰ Com consta en un contracte signat el juliol de 1926 “Mentora pot fer extensius els drets de contracte a les seves societats aliades, Sociedad General de Publicaciones S.A., Editorial Juventud S.A. i Edita S.A.”, veure nota 448, a la pàgina 135.

³⁵¹ D'aquest primer moment, es conserven alguns rebuts de cobrament de traduccions que, malauradament, no especifiquen els títols de les obres, com el signat per Alfonso Nadal, que l'any 1924 rep 400 ptes. També s'hi troba la cessió de drets de propietat de dues obres de Matilde Alanic, per 1.000 pessetes. No podem assegurar de quins títols es tracta, però Alanic ja apareix al catàleg de la Sociedad General de Publicaciones de 1926, a la Serie Femenina de la Colección Novelas Hogar, amb el títol *Esperanzas* i publica a “La novela rosa” *Errores del corazón*, *Deber de hijo* i *La solterona*.

³⁵² Com ara els signats per José Longòria al 8 de maig de 1924, pel que rep 60 pessetes per la propietat d'una portada, o els de J. Caldera, i Juan Bocquet que les venen per 50 pessetes, respectivament. En aquests rebuts es fa constar, explícitament, la venda de tot dret de reproducció. Més cotitzat era, com no podia ser altrament, J. G. Junceda que cobra a raó de 75 ptes. per portada [sic] i que en presenta i cobra una per *Alicia en terra de maravillas*, que no es devia utilitzar mai.

³⁵³ D'altra banda, es conserven nombrosos rebuts de pagament per informes de novel·les —que oscil·len entre 15 i 20 pessetes, segons l'extensió. Quan es tracta de feines més complexes, com ara la “correcció y reducció de una novela”, el pagament s'eleva a 50 pessetes. Sovint, informes i correccions corren a càrrec dels mateixos professionals.

tallers d'arts gràfiques.³⁵⁴ A partir d'aquestes dades, es pot resseguir la publicació d'alguns títols concrets, i establir-ne el mètode.³⁵⁵

En aquesta primera època, entre l'any 1924 i 1925, es determinen els títols de les col·leccions i s'encarreguen a diversos dibuixants els logotips que les hauran d'identificar.³⁵⁶ No obstant tota aquesta activitat, l'editorial no presenta la sol·licitud d'alta a la Cambra Oficial del Llibre fins al 28 maig de 1925.³⁵⁷

Els inicis o com fer-se un lloc en el mercat editorial

Il·lustració 10. Exempler de la col·lecció “La novela rosa” de 1925.

La nova empresa neix amb l'objectiu de “dedicar de lleno todas sus actividades a la publicación de una Revista quincenal, que contendrá cada número una novela completa”.³⁵⁸ Encara que aquesta primera declaració d'intencions no indica quin serà el públic destinatari d'aquesta revista, ni quin serà el seu títol, cal suposar que es tracta de “La novela rosa”, col·lecció que es constituí el 1924 i que, amb els anys, esdevingué la

³⁵⁴ Es conserven, per exemple, albarans d'empreses de fotogravats, com la de la Viuda de P Bonet, o d'impremtes com els Talleres Gráficos Núñez, la Tipográfica de J. Prous, la Imprenta Imperio d'Eduard i J. Solà, la Impremta Fidel Giró i també de l'empresa Encuadernaciones Messeguer que, com ja hem esmentat, tindrà una relació intensa amb Joventut.

³⁵⁵ Aquest és el cas, per exemple, de l'edició de *La illa del tresor [sic]*, per a la qual José Luis de Mena signa al desembre de 1926 el rebut per a 14 dibuixos de l'obra, pels quals cobra 280 ptes. No sabem si aquestes il·lustracions es varen fer servir ja a la versió castellana publicada a la Colección Aventura, l'any 1926, de la qual es van tirar uns 10.000 exemplars.

³⁵⁶ Com l'encàrrec que es fa a APA (pseudònim de Feliu Elias), on s'especifica que ha de fer els dissenys dels logotips i les corresponents reduccions.

³⁵⁷ En l'acta corresponent a la reunió mantinguda aquest dia, consta que s'acordà acceptar la sol·licitud d'ingrés de la nova editorial i s'acorda també que aquesta pagui una quota superior a la mínima. Cf. BC (BBC). Cambra Oficial del Llibre de Barcelona. *Llibre d'actes*, 28 maig de 1925. Cf. nota 312.

³⁵⁸ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 3 de novembre de 1923.

més emblemàtica de la casa i la que n'assegurà la seva continuïtat en moments de dificultats.³⁵⁹

De fet, amb la creació de Joventut com a segon segell editorial, sembla que es tractava d'explotar a fons els recursos de la Societat General de Publicaciones, tot aprofitant els drets en mans d'aquesta empresa, per tal de posar al carrer edicions més populars, tot generant la seva pròpia competència.³⁶⁰ Aquesta explotació conjunta dels drets, evidentment, permetia abaratir els preus i això facilitava que els llibres arribessin a un públic més ampli. Per això, no és estrany que, en la primera junta general d'accionistes de 1925, quan Zendrera, en qualitat de director gerent, exposa l'èxit de la iniciativa avalada pels beneficis obtinguts, que pugen a 76.757 ptes., indica expressament que aquest llançament ha gaudit d'unes circumstàncies excepcionals que es concreten en "oportunidad y ambiente favorable", en referència a la publicació d'obres amortitzades en una modalitat d'edició més econòmica.³⁶¹

Il·lustració 11. Tres obres publicades durant els anys trenta a la col·lecció "La novela rosa", del prolífic autor Rafael Pérez y Pérez. *Inmaculada* (5a ed. 1935), *Por el honor del nombre* (3a ed. 1935) i *Duquesa Inés* (2a ed. 1935). Totes en versió rústica amb cobertes il·lustrades, d'esquerra a dreta, per J. Rapsomanikis, J. P. Boquet i J. Rapsomanikis, respectivament.

³⁵⁹ Rafael Borràs Betriu, que treballà a Joventut a meitat de la dècada dels cinquanta, testimonia l'apreci que el públic dispensava encara a les novel·les sentimentals d'aquesta col·lecció. Cf. Rafael Borràs Betriu, *La batalla de Waterloo*, p. 103.

³⁶⁰ I certament, els primers títols que configuren aquesta col·lecció, havien aparegut prèviament a una altra col·lecció de la Sociedad General de Publicaciones, la "Colección hogar".

³⁶¹ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 28 de febrer de 1925.

En aquest primer moment, com hem esmentat, la col·lecció estrella és “La novela rosa”, que Zendrera havia iniciat mentre treballava a la Sociedad General de Publicaciones i que, en part, es va traslladar a Joventut. Anava adreçada essencialment al públic femení, i agrupava autores, preferentment, angleses, com Florence L. Barclay; Berta Ruck, etc. encara que també hi tenien presència els autors espanyols. Aquesta col·lecció es publicava en modalitat rústica, amb cobertes il·lustrades a tot color,³⁶² era d'aparició quinzenal, a un preu que oscil·lava entre una amb cinquanta i dues pessetes.

A partir d'aquest èxit editorial, la nova firma anirà obrint noves línies, sempre en el mateix segment de publicació periòdica, com ho serà la col·lecció “Aventura” que apareixerà a partir de 1925, però amb caràcter mensual, i que s'adreçarà més aviat a un públic masculí.³⁶³

Després d'aquests primers anys de temptejos, la producció es va definint i es decanta per l'edició d'obres literàries per a un públic general, amb propostes que es distancien del caràcter essencialment femení o tècnic que té el catàleg de la Sociedad General de Publicaciones. Aquesta consolidació passa per la creació, també el 1925, d'una tercera col·lecció de novel·les, esplèndidament presentades amb enquadernacions en tela i de preus reduïts que, amb el títol “Obras maestras”, publicarà obres de J.O. Curwood, Peter B. Kyne i altres autors del gènere d'aventures i de l'oest, col·lecció que també es mantindrà al llarg dels anys amb gran èxit.³⁶⁴

Ja en aquest primer moment, es dibuixa un dels trets més característics de l'editorial, que consisteix a publicar, simultàniament, els mateixos autors —i fins i tot, les mateixes obres— a diverses col·leccions de formats i preus diferents, la qual cosa permetia adequar l'oferta a la variada capacitat adquisitiva del públic.³⁶⁵ Així, en el cas de “La

³⁶² Aquesta presentació era l'habitual en l'època, ja que es buscava un impacte visual entre els compradors. Per això, les il·lustracions eren obra dels millors cartellistes publicitaris del moment. Cf. Raquel Sánchez García, “Diversas formas para nuevos públicos”, p. 246-251.

³⁶³ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 4 d'octubre de 1924.

³⁶⁴ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 20 de juny de 1925.

³⁶⁵ Un exemple d'aquesta manera de procedir el tenim en l'edició de les obres de J.O. Curwood que, al catàleg general de 1934 tan aviat trobem a la col·lecció “La novela rosa”, al preu d'1,50 ptes., com a la “Colección popular fama”, a dues pessetes, a la “Colección obras maestras”, que es venia a 3,90 o a la més selecta “Novelas modernas”, a 5,50 ptes. Alhora, també es podien trobar obres del mateix autor a la “Colección aventura”, però en aquesta els preus oscil·laven entre 1 i 3 ptes., en funció de si es tractava d'un exemplar antic o més modern.

novela rosa”, un cop exhaurida l'edició inicial de cada títol, es publicava també en cartoné —”semejando tela”— i sobrecoberta en tricromia, que es venia al preu de cinc amb cinquanta pessetes.³⁶⁶

En els mateixos catàlegs de l'època apareixen referències a l'èxit de vendes dels llibres, així, a la presentació del catàleg de 1928, Zendrera reconeix que aquestes col·leccions varen tenir un èxit espectacular i esmenta que, en cinc anys, l'editorial ha venut 3.00.000 d'exemplars de diversos títols i que, de l'obra *El rosario*, de Florence L. Barclay, se n'han venut més de 120.000 exemplars.³⁶⁷

Aquesta línia d'edicions literàries es complementa amb altres línies que, amb el temps, seran també identificatives de la labor de Joventut, tot i que, sovint, apareixen primer en alguna de les editorials “associades”. En primer lloc, i ja des de 1926, es publica a Edita la col·lecció “Los bellos países”, que destaca especialment per la qualitat de la seva edició. L'altre gran gènere que identificarà, amb el temps, el catàleg de Joventut és el biogràfic, que es construeix a partir d'obres de Ludwig i Zweig. Altres línies editorials, com ara els llibres de caràcter tècnic i divulgatiu es deixen per a la Sociedad General de Publicaciones, encara que més endavant, molts d'aquests títols passaran a formar part del catàleg de Joventut.

Finalment, en aquesta estratègia d'anar ampliant el públic lector —i després d'algunes temptatives frustrades³⁶⁸ el 1926, Joventut engega la que serà una de les seves línies de més èxit, la de les publicacions per a infants. Aquesta nova experiència partirà d'una iniciativa de col·laboració amb editorial Mentora i, també, dels títols que l'Editorial Edita havia publicat a la col·lecció “El cuento rosa”.

L'any 1929 sembla un any decisiu pel que fa a la trajectòria de l'Editorial Joventut. És un any difícil pel conjunt de les editorials que publiquen en llengua castellana i ja el mateix Zendrera ho avançava en l'epíleg de *La verdad sobre el negocio editorial*: “En Centro y Sudamérica, la industria editorial está en pleno desarrollo. Las Repúblicas más progresivas no solamente editan ya sus propios textos escolares y universitarios, sino

³⁶⁶ A la mateixa època, Edita publica la col·lecció “Las novelas Edita”, en què apareixen obres de gènere similar, on publiquen obres de Florence Barclay i, especialment, d'Elinnor Glynn, al preu de 5 ptes.

³⁶⁷ Editorial Joventut. *Catálogo general 1927-1928*. No obstant, aquesta afirmació devia ésser exagerada ja que el 1934, al catàleg *Novedades invierno 1934*, torna a esmentar la xifra de més de tres milions d'exemplars venuts però, ara, en deu anys.

³⁶⁸ Recordem que en el projecte inicial de Zendrera ja hi constava la publicació d'alguna revista especialment dedicada als nens o als joves. A les actes de les reunions del Consell d'Administració de la societat, apareixen referències freqüents a aquesta idea, que mai supera, però, la fase de projecte o estudi.

que también han emprendido la edición literaria y la del libro técnico”.³⁶⁹ Com veurem, aquesta crisi afectarà també al món editorial català en general, i donarà com a resultat una sensible reducció de nous títols publicats.³⁷⁰

Alguns indicis, a més, permeten suposar l'existència d'una crisi interna. D'una banda, Mentora no publica cap llibre en català, ni per adults —la “Biblioteca Neus” no incorpora títols nous a partir de 1928— ni tampoc per a infants entre 1928 i 1929.³⁷¹ D'altra banda, sembla com si del fons de Joventut s'haguessin retirat totes les obres que, d'origen, pertanyien a la Sociedad General de Publicaciones i que ja no tornaran a citar-se als catàlegs de Joventut.³⁷²

Com a reacció a la crisi, i encara sense tenir l'horitzó gaire clar, l'opció de Zendrera passa més per l'expansió que pel replegament. Així, proposa al consell d'administració diverses ampliacions de capital amb l'objectiu de fer front als nous reptes. El primer, implica la reordenació de les societats relacionades amb Joventut i es concreta en l'absorció d'Edita i Mentora, que és aprovada l'any 1930, i el segon, com ja hem comentat, permet la construcció d'una nova seu que permeti deixar uns locals de lloguer, que comparteixen amb altres estitats i on no es disposa d'espai per als magatzems.

La consolidació del projecte editorial

També ja hem esmentat que, en aquest any de 1930, s'inicia l'etapa de consolidació de l'editorial tant en el context de l'edició en llengua castellana com, sobretot, en llengua catalana. En aquest moment, Joventut fixa la seva línia editorial que mantindrà, amb algunes variacions, fins a l'actualitat: “obras infantiles ilustradas por dibujantes famosos, biografías de gran atractivo literario aunque basadas en fuentes escrupulosamente científicas, y novelas de divulgación popular”.³⁷³

³⁶⁹ Stanley Unwin. *La verdad sobre el negocio editorial*, p. 384.

³⁷⁰ Sobre la disminució de les edicions en català i la polèmica que aquest fet va suscitar a la premsa Cf. Lluís Bertran i Pijoan, “Els llibres de l'any 1929”, p. 43-46, i Francesc Vallverdú, “L'edició catalana de 1923 a 1930”, p. 23-50.

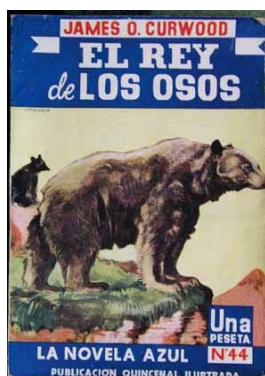
³⁷¹ Els títols editats anualment poden consultar-se a l'annex 2 Novetats anuals d'obres infantils i juvenils.

³⁷² En un exemplar del catàleg de l'Editorial Joventut d'aquesta època (1928-1929) que hem pogut consultar a la Biblioteca Bergnes de las Casas, els títols de la Sociedad General de Publicaciones hi apareixen ratllats (i amb una indicació manuscrita que sembla del mateix Zendrera). En canvi, es mantenen les obres que formen part del fons de Joventut, és a dir, les biografies, els llibres infantils i algunes obres tècniques.

³⁷³ Editorial Juventud. [Dossier de premsa] *70 aniversario de Editorial Juventud*. Barcelona: Juventud, 1993.

De totes aquests línies, la innovació més important és la constituïda per les biografies genere que, amb el pas del temps identificarà la producció de l'editorial, tant com ho puguin fer la novel·la popular i els llibres infantils. En aquest moment, s'editen, sobretot, obres d'Emil Ludwig que, com és habitual, apareixen, simultàniament, en presentació corrent i de luxe.³⁷⁴

D'altra banda, recordem-ho, aquest any té lloc un dels esdeveniments més importants per a la trajectòria de Joventut: la unificació amb Mentora i Edita, que implicarà un increment notable de les produccions en català. Però, com passa tantes vegades, el creixement de l'editorial implica també l'inici d'una crisi interna que finalitzarà l'any 1933 amb la separació de Pablo del Molino de l'empresa, i la creació d'una nova editorial, Molino, que entrarà en competència directa amb Joventut, especialment pel que fa al conreu de la literatura més popular.

Precisament per mantenir la seva posició privilegiada en aquest sector, Joventut treu, el 1934, la col·lecció “La novela azul” en forma de publicació quinzenal que, al preu d’una pesseta publica en rústica i en un format més gran, les obres de Zane Grey, J.O. Curwood, Edgar Wallace i altres autors de gran èxit entre el públic juvenil —i també adult, no cal dissimular-ho— preferentment masculí.³⁷⁵

Il·lustració 12.
Exemplar d’una obra apareguda a la col·lecció “La novela azul”, de l’any 1936.

Molino també competirà amb Joventut en l’àmbit de la literatura infantil, però tampoc en aquest cas la separació no sembla ser gaire traumàtica per a Joventut, sinó tot el contrari: és justament en aquesta època que l’editorial es consolida en el sector de l’edició infantil a Catalunya, tant en llengua castellana com, sobretot, en llengua catalana.³⁷⁶ Precisament, el balanç de l’any 1936 és considerat de molt bo per Zendrera, de manera per a aquesta data, que es pot afirmar que el projecte està més que consolidat.

³⁷⁴ La innovació que aquest gènere va suposar en el mercat editorial en llengua castellana, és comentada per Tomàs Alcoverro a “José Zendrera, adelantado del movimiento editorial”, p. 239.

³⁷⁵ Aquestes obres, al maig de 1936, tenien una tirada mitjana d’11.000 exemplars, tal com consta en els albarans de lliurament dels exemplars estesos per les imprentes corresponents. AEJ. Relació proveïdors. Atenas, A.G.

³⁷⁶ Vegeu l’apartat 4.1 El programa editorial de l’àmbit infantil i juvenil.

Això els porta a plantejar-se, per a 1936, la revisió dels catàlegs i l'eliminació dels antics títols d'Edita, que ara passaran definitivament al fons de Joventut.³⁷⁷

La Guerra Civil

Malauradament, aquesta progressió notabilíssima es veurà truncada amb l'esclat de la Guerra Civil. Durant aquest període, Joventut pateix, com totes les editorials, els problemes derivats dels canvis socials, ja que l'editorial va ser col·lectivitzada com ho foren la resta d'empreses catalanes. No obstant, en la poca documentació sobre aquest període que s'ha pogut consultar a l'arxiu, Josep Zendrera continua signant els contractes, com a director gerent de l'editorial, juntament amb el representant del comitè de control de l'editorial.³⁷⁸

D'altra banda, com a totes les editorials, també afectaren el negoci l'escassetat de matèria primera, els talls en els subministrament elèctric i la regulació estricta de les transferències monetàries a l'estranger. A més d'aquestes restriccions, que afectaven de manera general tot el món editorial, l'empresa patirà pèrdues materials importants amb la desaparició del magatzem de Madrid, destruït per un bombardeig, quan hi tenien més de 70.000 pessetes de gènere, i també es veié afectada, encara que en menor mesura, per l'impacte d'un obús damunt el magatzem de Barcelona,³⁷⁹ que va provocar l'enfonsament de part de les oficines, arxius i magatzems.³⁸⁰

De fet, a producció de Joventut no s'aturà durant la guerra i, quan a Barcelona era gairebé impossible de continuar amb normalitat l'activitat editorial, es va derivar la realització d'algunes col·leccions a indrets més tranquils. Així, a Editorial Juventud Argentina, tot just creada el 1938, s'editen alguns títols de "La novela rosa", ara en la col·lecció "Primor", i també biografies. De les edicions infantils, només es publica *Heidi*, que sempre ha demostrat una gran acceptació a l'Amèrica del Sud.³⁸¹ En les

³⁷⁷ AEJ. Caixa Correspondència Argentina. Carta de Josep Zendrera a Joaquim Torres. 10 de gener de 1936.

³⁷⁸ AEJ. Caixa Contractes. Al contracte signat el 28 d'octubre de 1936 per la traducció de *A farewell to arms* hi apareixen les signatures de la traductora, Carme Monturiol, i del secretari de l'Agrupació d'escriptors Catalans [il·legible]. Per part de l'editorial signen Carlos del Corral, pel Comitè de Control i Josep Zendrera com a director gerent.

³⁷⁹ Zendrera esmenta en les seves notes que la seu de Provença va ser tocada per un obús disparat pel vaixell Canarias i es van destrossar arxius i llibres. També comenta que, per fortuna, en ser un dia festiu, no hi va haver víctimes. Tot i que el famós atac naval atribuït al Canarias s'esdevingué el 13 de febrer de 1937, dissabte, i que de cap manera va poder afectar la zona de l'esquerra de l'eixample, el cert és que el diumenge 3 d'octubre hi hagué un bombardeig naval —l'atribució del qual és incerta— que afectà aquesta àrea de Barcelona i la pròpia editorial. Cf. Santiago i Elisenda Albertí, *Perill de bombardeig!*...p. 141.

³⁸⁰ AEJ. Caixa Correspondència Argentina. Carta de Josep Zendrera a Joaquim Torres, 21 d'octubre de 1937.

³⁸¹ Editorial Juventud Argentina, *Catálogo de Editorial Juventud Argentina*, 1939.

èpoques més difícils per a treure divises a l'estranger, l'editorial argentina vehicula també els pagaments a tercers, a través del Joaquim Torres, que en aquesta època tindrà una relació cada vegada més intensa amb la casa mare. La idea de l'empresa, però, és vendre amb normalitat a tot el continent sud-americà, tot evitant, així, els efectes d'una competència cada vegada més forta que algunes editorials xilenes havien desencadenat davant les dificultats amb què arribaven els llibres fets a Espanya i la mala qualitat d'uns productes fets amb totes les limitacions —materials i humanes— que imposava la guerra. La guerra, a més, va significar un increment notori de la publicació clandestina a Xile, davant la dificultat que els editors espanyols tenen de proveir —i controlar— el mercat americà.³⁸² A més, molts autors temorosos que el període revolucionari espanyol incideixi negativament en el cobrament dels drets, comencen a vendre'ls simultàniament a les editorials sud-americanes, de manera que aquestes es consideren amb dret legal de publicar les obres de més prestigi.³⁸³ Sembla, però, que aquesta activitat externalitzada no va ser ben rebuda pel Comitè ja que, durant el 1938, la correspondència amb l'Argentina deixa d'anar signada per Josep Zandrera i, en una nota, s'indica que el fet de promoure edicions a l'estranger quan encara hi ha exemplars disponibles, és una tasca antipatriòtica.³⁸⁴

En aquest període, les escassíssimes novetats editorials són constituïdes, essencialment, per assajos de tipus polític, que ja havien incrementat la seva presència en el catàleg durant la primera part de la dècada dels trenta. Ara, però, els títols denoten una marcada tendència esquerrana seguint el programa editorial marcat pel comitè que es fa càrrec de l'editorial,³⁸⁵ tot i que els catàlegs no sofreixen modificacions importants. Certament, la nova situació obliga l'editorial a replantejar-se algunes edicions ja programades i, per exemple, al juliol de 1937, es posposa l'edició de la versió infantil de l'obra de Lope de Vega, *Los pastores de Belén*. El moment no sembla el més adequat per a publicar-lo degut a “la escasez de papel y otras materias primeras, así como el título del libro no

³⁸² Una altra mena de pirateria freqüent a l'Amèrica del Sud era la publicació de novel·les per lliuraments en les revistes femenines. En aquest cas, Joaquim Torres era més aviat partidari de donar permisos, ja que creia que aquesta activitat en el fons funcionava com una mena de propaganda del negoci. AEJ. Caixa Correspondència Argentina. *Carta de Joaquim Torres a Josep Zandrera*, 1934.

³⁸³ Autors com Zweig i Ludwig, en què es basen bona part dels beneficis de l'empresa, són dels primers a “desertar” de Joventut. Aquest fet generarà problemes jurídics per la tinença dels drets i enrarirà les relacions personals amb els editors.

³⁸⁴ AEJ. Caixa Correspondència Argentina. *Carta de Josep Zandrera a Joaquim Torres*, 8 d'agost de 1938.

³⁸⁵ Així, tot i que es continuen editant els mateixos gèneres, apareixen al catàleg obres de G. Bessedowsky, com *Al servicio de los soviets* o *Memorias de un diplomático soviético*, o les obres de Dillon, com *La Rusia de hoy y la de ayer*.

van a permitirnos que podamos publicar la obra con la celeridad que hubiéramos deseado”.³⁸⁶

En aquest context les edicions infantils presenten un clar retrocés, amb publicacions escadusseres. Llibres que s’anunciaven de propera publicació no apareixeran mai o, en el millor dels casos, hauran d’esperar a fer-ho després de la guerra i la majoria de col·leccions no tindran, de moment, continuïtat.³⁸⁷ La publicació de llibres, tant en castellà com en català, decaurà extraordinàriament.

No obstant això, les vendes semblen recuperar-se l’any 1937, tot triplicant les d’un 1936 molt desastrós. Així, en plena guerra, es venen 5.000 exemplars de la *Historia de San Michele*, i també tenen molta sortida les biografies.³⁸⁸ I això que els preus tenen alces considerables, tant l’any 1937 com el 1938, i el paper disponible no és de la millor qualitat.

3.4.2 La represa després de la Guerra Civil (1939-1969)

Aquest segon període de la història de l’editorial és gairebé una refundació. De fet, el nou context marcat pel règim sorgit de la Guerra Civil incideix en la producció i, com molt bé escriu Zandrera, “en 1939, fue empezar de nuevo. Nos habíamos quedado sin libros, la exportación estaba a cero, con el dólar a 10 pesetas”,³⁸⁹ però no menys important és el canvi de titularitat en l’editorial que es produeix tot just iniciar aquest període i el fet que Zandrera tindrà, a partir de finals de 1940, llibertat de moviments a Joventut, en controlar el consell d’administració, ara format per persones del seu entorn més immediat.

La precària postguerra

La precarietat en la producció editorial que es detecta durant el conflicte bèl·lic, es perllonga en els primers anys del franquisme. Als problemes per al proveïment de matèries primeres, cal afegir l’estrict control a que el nou règim sotmetrà l’edició, la qual cosa dificulta el desenvolupament de l’activitat editorial. Per evitar aquesta

³⁸⁶ AEJ. Caixa correspondència. *Carta de Josep Zandrera a R. Olivares Figueroa, adaptador de l’obra*, 31 de juliol de 1937. L’obra es publicà el 1941 en un moment d’idèntica escassetat de paper però en un ambient molt més favorable, pel que fa al “títol” de l’obra i la seva temàtica.

³⁸⁷ Aquest és el cas, probablement, de les col·leccions “Cuentos animados” i “Contes animats” ja que dels quatre títols previstos a cadascuna, se’n va publicar un de sol.

³⁸⁸ AEJ. Caixa Correspondència Argentina. 1937. *Carta de Josep Zandrera a Joaquim Torres*, 21 d’octubre de 1937.

³⁸⁹ Josep Zandrera. “43 años de vida de Editorial Juventud...”

paràlisi, Zendrera recorre a totes les argücies i així, per tal d'obtenir un subministrament regular de paper, tant necessari per a mantenir en vida la col·lecció “La novela rosa”, dels títols de la qual es feien contínues reimpressions, en trasllada la seu a la delegació de Madrid, al carrer de Fuencarral, i la inscriu com una publicació periòdica, amb la qual cosa, es nodreix per la quota de paper destinada a la premsa sense restar paper del total atribuït a la pròpia editorial. Per a dur a terme aquestes maniobres, Zendrera compta amb l'amistat d'alguns personatges que ara tenen un paper important en el nou règim. Així, manté una intensa correspondència amb Javier Lasso de la Vega, alhora director de la biblioteca de la Universidad de Madrid, President del Patronato de Lecturas para el marino, assessor de biblioteques de la Delegación Nacional de organizaciones juveniles de la FET y las Jons i, més important, president de la Comissió reguladora d'indústries químiques, rama del paper, del Ministerio de Industria y comercio, cosa que li facilita la quota de paper per a “La novela rosa”.³⁹⁰

Pel que fa a l'orientació política de l'editorial en aquests moments difícils, sembla que hauríem de parlar d'un possibilisme que ja es manifestava en la primera etapa estudiada. Alguns dels membres que constituïen la societat de Joventut, en iniciar-se la Guerra Civil, fugiran a la zona nacional,³⁹¹ però Zendrera, en contra de la seva voluntat, ja que la seva esposa marxà a París, es manté al capdavant de l'editorial i continua treballant malgrat les circumstàncies adverses que suposen, d'una banda, la guerra, i de l'altra, la revolució. En finalitzar la contesa, les mesures de control que estableix el nou règim impliquen per descomptat, una imprescindible “afecció al règim” per part de tots aquells que ostenten la titularitat de les empreses. Joventut és una de les editorials que compleix amb diligència els requeriments de les autoritats, que obliguen a declarar les existències d'obres prohibides. Així, al 12 d'abril del 1939 es declaren les existències de tres obres suspectes: *La Rusia de ayer y hoy*, *Inglaterra ejemplo de democracia*, i *Memorias de un diplomático soviético*, i envien un exemplar del segon i del tercer títol, ja que el primer està exhaurit.³⁹² Pel que fa a llibres infantils, en ser requerida l'editorial per la inspecció

³⁹⁰ Lasso indica a Zendrera que ja pot disposar de la quota de paper corresponent, però que li caldrà justificar millor el caràcter de “publicació periòdica” de la col·lecció. Cf. AEJ. Caixa correspondència Espanya. *Carta de Javier Lasso de la Vega a Josep Zendrera*, 28 de febrer de 1941.

³⁹¹ Gibert i Molino marxen, primer, a Amèrica i, més tard, a Sant Sebastià, on van publicar alguns títols de “La novela rosa” i de la sèrie de biografies. Així ho indica Zendrera a “43 años de vida de Editorial Juventud...”. En una carta adreçada a Zendrera al març de 1939, l'escriptor de novel·les d'èxit R. Pérez y Pérez escriu a Zendrera per reclamar el cobrament de la liquidació del que s'ha imprès a la “España Nacional” en el període de la guerra. Zendrera li respon dient que Borràs i Gibert “comenzaron a imprimir “La novela rosa” en septiembre de 1938” i que, per tant, és possible que encara no hagin fet les liquidacions corresponents. AEJ. Caixa Correspondència Espanya. *Carta de R. Pérez y Pérez a Josep Zendrera*, 15 de maig de 1939.

³⁹² AEJ. Caixa Correspondència España-Censura. Carta de l'Editorial Joventut al Ministerio de la Gobernación. Servicio Nacional de Propaganda. Delegaciones en Cataluña, 12 d'abril de 1939.

d'ensenyament primari per tal que enviï un exemplar de cadascuna de les obres “rojas o antiespañolas” produïdes durant el període de guerra, amb l'objectiu de fer-ne una exposició exemplaritzant, Zendrera li respon que en aquest període no van publicar gran cosa i, encara menys, textos d'aquest tipus.³⁹³

La situació de guerra europea va significar una dificultat afegida al redreçament de la indústria editorial espanyola. I potser en aquest darrer punt, en publicar preferentment traduccions, Joventut està més afectada que altres editorials, tot i que cerca constantment maneres de superar els efectes de l'autarquia que imposaven les autoritats del nou règim. Així, per a obtenir obres estrangeres a examen recorre, entre d'altres, als Instituts culturals d'altres països, com l'Instituto Francés, l'Instituto Alemán de Cultura i l'Instituto Británico en España,³⁹⁴ que oferien idèntics serveis a d'altres editorials, per tal de suplir les dificultats que hi havia en les comunicacions afectades per la guerra. D'aquesta manera, Zendrera pot continuar estant al dia de les novetats que es publicaven a l'estranger³⁹⁵ i, també, pot gestionar els contractes amb els autors i les editorials de fora.³⁹⁶ Per a sol·lucionar aquests problemes també és recórrer, en algunes ocasions, als editors amics a l'estranger que, en ocasions tramiten el pagament de drets per delegació. Així, els drets per la publicació de les obres originals franceses de Paul Hazard, *Los libros los niños y los hombres*, i de Victor Poucel, *Vida de Jesús, para niños*, l'any 1942 són satisfets a Flammarion a través de l'empresa editora de Benjamin Arthaud, de Grenoble, amb qui Zendrera tenia una gran amistat personal arrel de la publicació de la col·lecció “Los bellos países”.³⁹⁷

El final de la guerra també marca el moment de la reorganització interna l'editorial i, així, a partir de 1942, Marià Manent esdevé pràcticament l'assessor de l'editorial i ocupa el càrrec de director literari, però també gestiona la correspondència amb els

³⁹³ AEJ. Caixa Correspondència Espanya. *Carta de J. Lillo Rodelgo, inspector de 1er ensenyament, a Josep Zendrera*, 20 de març de 1939.

³⁹⁴ Les relacions amb l'Instituto Británico en España eren especialment fluïdes pel fet que Walter Starkie, que en fou director entre 1940 i 1945, era un autor de la casa.

³⁹⁵ AEJ. Caixa Correspondència Espanya. El 1944, l'Instituto Británico a Espanya tramita la subscripció de Zendrera a *Publishers weekly*.

³⁹⁶ AEJ. Caixa Correspondència Espanya. 24 de setembre de 1945. En la correspondència entre l'Instituto Británico i Joventut es pot resseguir el procés d'adquisició dels drets d'algunes obres infantils com ara *Rathina* de David Cregan i alguns dels títols de l'autor David Severn com *Rick Afire!* que apareixerà sota el títol de *El desconocido del bosque*, i *Hermit in the Hills* que no va ser publicada.

³⁹⁷ AEJ. Caixa Correspondència estranger. *Cartes diverses*, 1942.

autors i editorials estrangeres.³⁹⁸ El paper de Marià Manent en aquesta època va tenir, amb tota probabilitat, una gran incidència en determinades opcions editorials encara que potser menys en el disseny d'una política editorial que estava en mans de Josep Zendrera. Manent ja coneixia Zendrera i l'havia tractat des dels anys vint i trenta, d'una banda com a traductor d'algunes de les obres publicades per Joventut³⁹⁹ i, de l'altra, per la seva feina en la impremta Atenas A.G., de la qual era copropietari amb Josep Roset i que havia treballat molt per l'editorial, no només com a impremta, sinó també venent drets d'obres que Atenas A.G. havia editat i que, finalment, apareixien publicades per Joventut.⁴⁰⁰ Pel que relata el seu fill Albert, Manent, l'any 1939 havia venut la seva participació en el negoci d'Atenas i, en la més immediata postguerra, el poeta vivia de les rendes de les cases que posseïa, i d'una feina de mig dia a la Caixa de Barcelona i de les traduccions que li oferien alguns dels seus amics, com l'editor Antoni Vancells, d'Ediciones Mediterràneas, o Josep Janés.⁴⁰¹ També col·laborà amb l'Editorial Lucero, de M. Montserrat Borrat, que es dedicava a publicar algun llibre infantil.⁴⁰² Aquest mateix any, Zendrera li ofereix l'adaptació del *Llibre de les bèsties* de Ramon Llull⁴⁰³ i arrel d'això li demana que treballi en exclusiva per la seva editorial com a traductor.⁴⁰⁴ A partir de 1942, però, aquesta relació amb l'editorial s'intensifica. Primer, per portar una col·lecció de poesia i, més endavant, per treballar-hi a temps complet. Als estius, des del mas Segimon de l'Aleixar (Tarragona), segueix a distància els assumptes de l'editorial mentre realitzà algunes de les millors traduccions d'obres infantils, com *Mary Poppins* i *Cuentos del Japón* a l'estiu de 1942, *Precisamente así* al de 1943, o també la

³⁹⁸ Nascut a Barcelona el 1898, sembla que, com Zendrera, tenia una bona formació en comerç i idiomes. De la seva relació amb l'Editorial Joventut, en parla amb freqüència al seu diari personal. Cf. Albert Manent. *Marià Manent. Biografia íntima...*

³⁹⁹ En citem, com a mostra, les versions de les *Rondalles d'Andersen* (1933), que Manent traduí juntament amb Carner, *El llibre de fades* (1934) i *Peter Pan* (1935).

⁴⁰⁰ No obstant ésser un taller d'impremta, Atenas A.G. també tenia una vessant editora, ja que entre altres obres, van publicar un dels èxits més notoris de l'època, *El rosario* de F. Barclay, i també obres de Zane Grey, que després van vendre a Joventut. Cf. Albert Manent, *Marià Manent. Biografia íntima...* p. 101-102. Van fer igualment obres per a infants i joves com *El arca de Noé*, publicada per Atenas el 1929 i, posteriorment per Joventut, i amb *El maravilloso país de los Snergs*, els drets de la qual varen ser adquirits per Atenas A.G. el 1929, i el 1930 es traspassen a Joventut, amb la traducció de Manent inclosa, tal com indica una carta de Roset i Manent a Joventut datada el 27 d'octubre de 1930.

⁴⁰¹ Albert Manent. *Marià Manent: biografia íntima...*, p. 149.

⁴⁰² Es tractava d'una editorial, situada al número 7 de la Plaça de Catalunya, que va començar les seves activitats el mateix any quaranta, amb la publicació d'una "Colecció popular infantil" i que, pel que sembla, deixa de publicar a partir de 1944. Hi col·laboren algunes autores que ja havien treballat per Joventut, com ara Maria Sandiumenge i M. Luz Morales.

⁴⁰³ Es publicarà el 1944 sota el títol *El león y su corte*. Albert Manent relata com Zendrera li pagà mil pessetes per cent vint quartilles. Cf. Albert Manent. *Marià Manent. Biografia íntima...*, p. 151.

⁴⁰⁴ També per aquest any, segons el seu fill, Manent treballa en l'obra *Los pastores de Belén*, de Lope de Vega, tot i que probablement es tractava només de la preparació per a la impremta ja que l'obra havia estat adaptada el 1937 per R. Olivares Figueroa, que és qui apareix al llibre com a tal. Cf. nota 386.

continuació de l'obra de Carroll, *En el mundo del espejo* (1944) i la de Kenneth Grahame *El viento en los sauces*, que varen contribuir a afermar la bona fama de l'editorial en la traducció. Aquesta relació perdurà fins l'any 1986, quan Marià Manent es jubilà.⁴⁰⁵

La incorporació de Marià Manent coincideix amb una època de grans dificultats materials i amb les exportacions al mercat sud-americà suspeses. No obstant això, l'editorial no atura les seves activitats i explota a fons els seus catàlegs, amb nombroses reedicions, fins al punt que, per al primer semestre de 1942, hi ha previstos 68 títols.

La dècada dels quaranta veu també la incorporació efectiva dels fills grans a les tasques directives. Així, a partir de 1944, Conxita s'encarregarà de les línies infantils, en col·laboració amb Marià Manent, mentre que Josep M. engegarà les línies relacionades amb l'esport i el lleure, amb les col·leccions "Tierras y Mares", sobre viatges i expedicions, en unes acurades edicions, amb coberta il·lustrada per Josep Narro que, al 42 publica *El camino azul* de Josep M. de Sagarra i la col·lecció "Aire libre", sobre esports, que s'inicia el 1943 amb un manual d'esquí.⁴⁰⁶

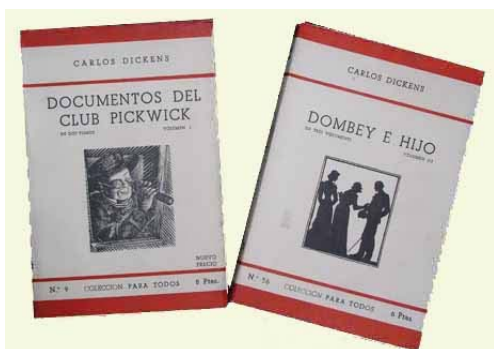
L'any 1943, Zendrera posa en marxa una nova col·lecció, "Para todos" que, de fet, no és més que una reagrupació dels títols del catàleg presentats en un nou format —ara de butxaca— la qual cosa permetrà d'abaratir-ne els preus.⁴⁰⁷ La nova col·lecció que, gràficament, presenta una certa similitud amb les col·leccions de butxaca angleses, tindrà molt èxit i salvarà els exercicis a venir, juntament amb el que ha estat la gran basa de la casa en moments de crisi: les novel·les populars.⁴⁰⁸ L'altre recurs per a resistir la crisi consistirà a rebaixar les tirades, per adaptar-les a la poca demanda d'un mercat depauperat.

⁴⁰⁵ Albert Manent. *Marià Manent. Biografia íntima...*, p. 152.

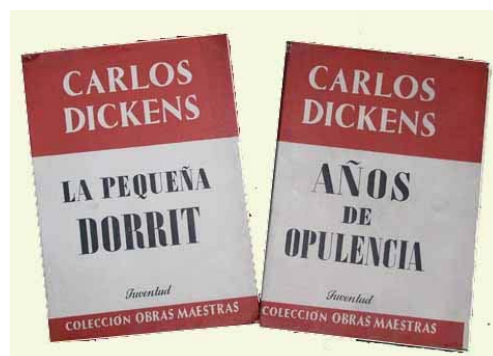
⁴⁰⁶ Josep Zendrera presenta aquestes dues col·leccions al Consell d'Administració de la societat el setembre de 1942. Cf. AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 5 de setembre de 1942. No obstant, al catàleg de 1943 el primer títol, *Esquí de descenso*, apareix en una col·lecció anomenada "Deportes". Al catàleg de maig, aquesta col·lecció ja s'anomenarà "Aire Libre".

⁴⁰⁷ Aquesta col·lecció es presenta al Consell d'Administració de la societat en la reunió de desembre de 1942. Cf. AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 28 de desembre de 1942.

⁴⁰⁸ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 17 de juny de 1944 i 17 de febrer de 1945.

Il·lustració 14. Dos exemplars de la col·lecció “Para todos”, del 1943, que es considera primera col·lecció de butxaca de l'edició espanyola.

Il·lustració 13. Dos dels títols de la “Colección obras maestras” publicada per Joventut a partir de 1944.

Altres col·leccions impulsades en aquest moment són “Obras maestras del arte español”, que apareix el 1943, i “Obras maestras de la literatura universal”, de 1944 que reuneix obres que ja han aparegut en la col·lecció “Para todos”, però ara en edició relligada en tela.⁴⁰⁹ Igualment, els títols d'autors espanyols publicats a “La novela rosa” aparixen, a partir de 1940, a la “Nueva colección hogar”, de la qual s'han expurgat la majoria dels autors estrangers. Amb aquestes col·leccions es procura de complir les instruccions de les autoritats del règim, que potenciaven les edicions d'autors patris per damunt de les d'autors estrangers, la qual cosa generà algunes dificultats en una editorial que, fins al moment, tenia un catàleg basat, essencialment, en la traducció. És per això que, en les actes dels consells d'administració, en comentar els plans editorials que s'havien de presentar semestralment a la Subdirección General de Educación Popular, Zendera fa sempre èmfasi en l'elevat percentatge d'autors espanyols que publiquen i que, malgrat tot, sempre signifiquen menys del 50 % de la producció. Com per a reforçar aquesta política —encara que la pràctica editorial contradiu el sentit del text— el catàleg de 1946 incorpora una mena de proclama sota el títol “Campaña pro-autores españoles” en què l'editorial exhorta els lectors, llibreters i crítics a triar preferentment autors espanyols i a revaloritzar-ne les obres:

España posee tan buenos escritores como otros países. Por negligencia de los propios españoles y por una irreflexiva tendencia a sobrevalorar lo forastero, algunos autores

⁴⁰⁹ Aquesta col·lecció es presenta al Consell d'administració de la societat en la reunió de febrer de 1944. Cf. AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 18 de febrer de 1944.

españoles se ven a veces postergados en el favor del público español. Únete a nuestra Campaña pro autores españoles. Es una obra de justicia el reivindicar a nuestros escritores.

Lector: lee con preferencia autores españoles.

Librero: expón en sitio de honor de tus escaparates los libros de nuestros escritores. Léelos y recomiéndalos a tus clientes.

Crítico: recuerda que las novelas españolas deben merecer la absoluta preferencia de tus justos juicios. Sólo por el hecho de ser españolas deben merecer tu especial atención las novelas de nuestros autores. Elogia las que lo merezcan y estimula con tu ponderada crítica la exigencia artística del autor español.

Sólo así se logrará, entre todos, la justa valoración de nuestra literatura.⁴¹⁰

A partir de 1947, i davant els símptomes nuls de recuperació del mercat, Zendera modifica l'estratègia de manera radical i aposta per reduir el nombre d'edicions de baix preu i dedicar els esforços a la col·lecció "Obras maestras", que sembla que recupera vendes, i a les obres més ben presentades. Aquesta estratègia es mostra encertada ja que, a partir de 1949, es detecta certa preferència del públic per recuperar el genere biogràfic editat en formats grans, amb sobrecobertes a tot color, i Joventut n'ha editat nombrosos títols. A més, aquest llibre de més qualitat no es veu afectat per les edicions fraudulentament americanes i, fins i tot, s'aconsegueix de recuperar les vendes a Amèrica, impulsades per un canvi de divises favorable.

D'altra banda, i donat que la censura començava a donar permisos per editar determinades obres en llengua catalana, especialment pel que fa a la poesia, Zendera — cal suposar que a instàncies de Manent— intenta recuperar per a Joventut les edicions en català. Així, el setembre de 1946 és aprovada la publicació de l'obra *Els ocells amics*, de Josep M. de Sagarra, que es publicarà el 1947.⁴¹¹ Però les directrius de censura sovint són canviants i contradictòries i, per evitar el que devia passar sovint, que en tenir preparada una edició aquesta fos prohibida, alguns editors miraren de minimitzar els efectes d'aquestes arbitrarietats. Així, l'any 1947 Zendera és un dels tres editors — juntament amb Aymà i Cruzet— que remeten al Director General de Propaganda un llistat d'autors, els millors se suposava, que mereixien ésser publicats en vernacle.⁴¹² Tot i que aquesta llista no s'ha trobat, cal suposar que Josep Pla en formava part, de manera

⁴¹⁰ Editorial Joventut. *Catálogo general*. 1946.

⁴¹¹ Aquest títol es presenta a Censura el 2 de novembre de 1946 i és autoritzada el 13 del mateix mes. La sol·licitud es fa per 3.500 exemplars, que s'han de vendre a 30 ptes. tot formar part d'una col·lecció d'història natural. El censor opina que l'obra és una antologia literària de la vida de diversos ocells i no troba impediment per a la seva publicació

⁴¹² M. Josepa Gallofré i Virgili, *L'edició catalana i la censura franquista...*, p. 299-309

que el 1948, Zendrera presenta a autorització una edició de *Cadaqués*⁴¹³ i, el 1948, una nova edició de *Cartes de lluny*,⁴¹⁴ que són aprovades.⁴¹⁵

Per a aquests permisos de publicació en llengua catalana, era essencial que els autors tinguessin una manifesta afinitat amb el règim, però també que es garantís una difusió limitada. En aquest sentit, una tirada baixa o un preu elevat del llibre contribuïen a facilitar el permís de publicació. Joventut aposta a fons per aquesta via i publica unes obres de gran qualitat i de preu elevat. Encara que no es podien considerar edicions de bibliòfil, donades les tirades previstes, es tractava de publicacions il·lustrades, amb boixos o fotografies, en un paper de la millor qualitat possible, i ben presentades. Certament, la passió que Zendrera sentia pel llibre el portà en ocasions a editar veritables peces de bibliofília,⁴¹⁶ com ho feu en el cas concret d'*Els ocells amics*, de la qual en publicà una tirada en paper de fil, limitada a cent exemplars.

La represa cap a la normalitat

En un context de recuperació general, i amb un increment notable de la competència, els anys cinquanta són decisius per a la pervivència de l'editorial. Com ja hem vist, la dècada s'inaugura amb una ampliació de capital i amb un domini total de l'empresa per part de la família Zendrera, amb una segona generació que va adquirint un creixent protagonisme en la presa de decisions.

En aquesta nova etapa, l'editorial apostarà clarament per distingir la seva producció amb la publicació d'algunes col·leccions que, amb el temps, esdevindran tan emblemàtiques per a la marca com ho van ser, en el seu moment, la novel·la popular i les biografies. Així, a principi dels cinquanta, el catàleg es reforça amb un nou gènere:

⁴¹³ Es presenta a censura el març de 1947, i es aprovada amb la nota següent: “Valor documental. Una de las más bellas comarcas del litoral catalán, el Alto Ampurdán, Cadaqués y su costa, sus viñas y sus olivares; sus tradicionales costumbres y su historia son descritos en este documentado trabajo”. Citat per M. Josepa Gallofré i Virgili. *L'edició catalana i la censura franquista...*, p. 273. L'obra es publica el mateix any 1948.

⁴¹⁴ AGAE. Censura. Sol·licitud de permís per a l'edició de l'obra de Josep Pla. *Cartes de lluny*, 31 d'agost de 1948 (atorgat el 10 de setembre de 1948). Hi ha una anotació manuscrita, en tinta: en catalan. La nota valorativa diu “nada hay que oponer a la autorización de esta serie de impresiones de viaje por Europa, contada con buen estilo”. Per a la valoració del contingut, l'editorial envia a censura la tripa impresa i, curiosament, al colofó s'hi indica: “aquesta nova edició de cartes de lluny ha estat impresa als tallers Gràfiques Condal d'on ha sortit enllestida el dia 15 de gener de 1948”, quan encara no s'havia sol·licitat el permís. La sol·licitud indica que se'n vol fer una edició de 2.100 exemplars, i que està previst un preu de venda al públic de 45 ptes. Caixa 21/ 08424 expedient 4290-48. L'obra es publica el mateix any 1948.

⁴¹⁵ Sobre les circumstàncies de publicació d'aquests dos títols, vegeu Josep Pla, *Amb les pedres disperses: cartes 1946-1962...*

⁴¹⁶ M. Josepa Gallofré i Virgili, *L'edició catalana i la censura franquista...*, p. 355 i ss. indica que les edicions de bibliòfil gaudiren de major permissivitat per tal com la seva difusió era molt reduïda, per les limitacions de tirada i, també, pel preu.

el de viatges i aventures. De fet, la primera incursió en la temàtica ja s'havia fet als anys quaranta, amb la publicació de la col·lecció "Tierras y mares", i ara s'iniciava un bloc temàtic dedicat a viatges que esdevindria una de les més consolidades de l'editorial i que, a principi de la dècada dels setanta, es convertiria en la col·lecció "Viajes y expediciones".

Amb una excel·lent presentació, enquadernats en tela i amb nombroses fotografies a

Il·lustració 15. Un dels títols de la col·lecció "Viajes y expediciones".

color, i identificada per unes sobrecobertes de color groc, els llibres narren "las gestas de quienes cruzaron tierras y mares para arrancar a la naturaleza sus secretos o para descubrir el sentido de exóticas culturas."⁴¹⁷ En aquesta col·lecció varen publicar-se per primera vegada les obres de Thor Heyerdahl, que tingueren una gran acollida entre el públic, i en especial, *La expedición de la Kon Tiki*.⁴¹⁸ Els drets d'aquesta obra s'adquireixen el 1951, i al setembre de 1952 ja se n'havien fet tres edicions, essent el llibre més venut al dia del llibre, seguit de l'obra *Las princesas Isabel y Margarita de Inglaterra*, també editades per Joventut.⁴¹⁹

No obstant, el mercat interior sembla que no acaba d'arrencar i les vendes a Espanya baixen, consecutivament, els anys 1951 i 1952. A partir de 1953 s'afegeixen a la crisi els mercats sud-americans que, fins i tot, obliguen a suspendre l'exportació a Xile i a l'Argentina, el 1954. En aquestes circumstàncies, Zendera mira de rendibilitzar al màxim el seu catàleg i, a mitjan dels anys cinquanta,⁴²⁰ publicarà una de les primeres col·leccions de butxaca país: la "Colección Z" (de Zendera) que es presenta així:

Con su deseo de hacer asequibles a todos los lectores de habla hispana los grandes éxitos de la literatura mundial, [Editorial Joventud] se complace en anunciar la publicación de su nueva "Colección Z", en la que el aficionado a las buenas novelas, el lector a quien apasionan los grandes libros de viajes, el amante de selectas biografías y el estudioso que saborea los clásicos encontrarán al compañero inseparable: un libro de calidad.⁴²¹

És a dir, una selecció del ben nodrit catàleg de l'editorial, on es barregen autors contemporanis amb clàssics, els llibres de viatges i les biografies, presentat en una

⁴¹⁷ A principi dels anys setanta, aquesta col·lecció comptava amb més de 65 títols. Editorial Joventud. *Catálogo general*, 1973.

⁴¹⁸ Al *Catálogo general* de 1973, consta que d'aquesta obra se n'havien fet deu edicions.

⁴¹⁹ AEJ. Consell d'Administració. *Llibre d'actes*, 27 de setembre de 1952.

⁴²⁰ S'anuncia al catàleg de 1956 com a novetat i s'hi esmenten els deu primers volums.

⁴²¹ Editorial Joventud. *Novedades Joventud: primavera de 1956*, 1956.

col·lecció en rústica però amb algunes il·lustracions.⁴²² L'any 1969, en morir Zendrera, la col·lecció havia superat els 150 títols. No obstant, com era habitual en el món editorial de l'època, per tal d'adequar-les a les característiques de la col·lecció, les obres més extenses sovint patien retocs importants que n'arribaven a desvirtuar l'essència.⁴²³

A final dels anys cinquanta, la diversitat temàtica del catàleg de Joventut es veurà enriquida amb la primera incursió en l'àmbit de les ciències naturals, amb la col·lecció "Los grandes libros de la naturaleza". Ja als anys seixanta s'incorpora la col·lecció "Enciclopedia Elle", creada a França per la prestigiosa revista del mateix nom, en una sèrie de monografies destinades, evidentment, a la dona moderna que, a més de tenir cura de la seva llar, comença a preocupar-se d'ella mateixa, està interessada en la jardineria i, fins i tot, condueix. Aquesta col·lecció es complementa, des del punt de vista temàtic, amb la publicació de diverses obres sobre dietètica i sobre decoració, aparegudes una mica abans. Finalment, en una època de reactivació de la religiositat, a partir de la realització del Congrés Eucarístic i, sobretot, del Concili Vaticà II, l'editorial se sumarà a les moltes altres editorials que publiquen obres religioses, amb una sèrie denominada "Destino: Dios", on escriurà José Luís Martín Vigil, que havia iniciat la seva col·laboració amb Joventut com a novel·lista, a partir de 1956 i que acabarà esdevenint un dels autors de més èxit de la casa.⁴²⁴

D'altra banda, i pel que fa a la literatura infantil i juvenil, Joventut inicia a final dels anys cinquanta la publicació del que seria una de les seves troballes més destacades: la traducció de les aventures del repòrter Tintin, primer al castellà i, a partir dels anys seixanta, també al català. Tot i les prevencions d'algunes persones de pes dins l'editorial, que opinaven que Joventut no havia de publicar còmics, aquesta edició reportaria notables guanys i, sobretot, una enorme publicitat a l'editorial i li va permetre reprendre amb més ambició una línia editorial infantil que ara començava a sentir la competència d'altres empreses. Els aires d'obertura del règim a partir dels anys seixanta fan possible que es reempregui la política de traduccions que havia caracteritzat l'editorial en èpoques passades i, d'aquesta manera, Joventut va tenir un paper important en donar a conèixer moltes de les obres destacades de la literatura infantil

⁴²² Tomàs Alcoverro, que li atorga el mèrit de ser la primera col·lecció de butxaca —si exceptuem les edicions de la col·lecció "Austral" d'Espasa Calpe— els descriu com a llibres "de formato manejable, pulcra impresión y módico precio" i es pregunta quants espanyols hauran conegut la literatura mundial a través d'aquestes obres. Cf. Tomàs Alcoverro, "José Zendrera, adelantado del movimiento editorial", p. 240.

⁴²³ Sobre aquesta qüestió, Rafael Borràs Betriu n'explica alguns exemples a *La batalla de Waterloo: memorias de un editor*, p. 104.

⁴²⁴ A la primera novel·la *La muerte está en el camino*, seguiran *La vida sale al encuentro*, *Una chabola en Bilbao* i *Quinta Galería*.

contemporània als nous lectors, tant en llengua castellana com, a partir de 1962 i, sistemàticament, també en llengua catalana.